

Autorita očima dospívajících

Marie Ponížilová

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marie PONÍŽILOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Autorita očima dospívajících**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti vývojové psychologie, autorit
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu na středních školách.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

KRAUS, B. et al. Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno: Paido, 2006 ISBN 80-7315-125-1.

VALIŠOVÁ, A. a kol. Autorita jako pedagogický problém. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-624-4

TAXOVÁ, J. Pedagogicko - psychologické otázky zvláštnosti dospívání. Praha: SPN, 1987. 14-426-87.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Ivana Marášková**
Ústav pedagogických věd

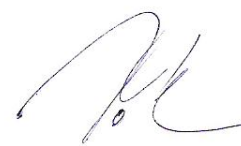
Datum zadání bakalářské práce: **18. ledna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **7. května 2010**

Ve Zlíně dne 18. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 4.5.2020

.....
Pouřilová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před obhajobou zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

1) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

1) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle úhradou. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá obdobím dospívání a vztahem lidí, kteří se nacházejí v této etapě života, k autoritám. Teoretická část popisuje období adolescence z pohledu změn, které jedinec prožívá ve vztahu k sobě samému a ostatním lidem. Praktická část je zaměřena na to, jaké autority uznávají dnešní dospívající.

Klíčová slova: adolescence, dospívání, autorita, úcta, výchova

ABSTRACT

Bachelor's thesis deals with the adolescence period and the people's attitude to authorities in this life stage. Theoretic part describes adolescence period according to changes that an individual experiences in relation to themselves and to the other people. Practical part is focused on the authorities which are accepted by today's adolescents.

Keywords: adolescence, authorities, respect, education

Motto:

„Dnešní mládež je hrozná. Ale nejhorší je, že už k ní nepatříme.“

Picasso

Poděkování:

Touto cestou chci poděkovat PhDr. Ivaně Maráškové za pomoc při vedení mé bakalářské práce, cenné rady, připomínky a za vstřícný přístup.

Děkuji také mé rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 DOSPÍVÁNÍ	12
1.1 MLÁDÍ Z POHLEDU HISTORIE	12
1.2 CHARAKTERISTIKA DOSPÍVÁNÍ	13
1.3 DĚLENÍ DOSPÍVÁNÍ	14
1.4 VÝVOJOVÉ ÚKOLY DOSPÍVÁNÍ.....	16
1.5 VZTAHY V OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	17
1.5.1 Vztahy v rodině	18
1.5.2 Vztahy ve vrstevnické skupině.....	20
1.5.3 Vztah k učitelům	22
1.6 VÝVOJ IDENTITY DOSPÍVAJÍCÍCH	23
2 AUTORITA	25
2.1 VYMEZENÍ AUTORITY	25
2.2 SOUVISLOST AUTORITY A VÝCHOVY	27
2.3 KRIZE AUTORITY	28
3 SOUČASNÍ ADOLESCENTI A AUTORITA	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
4 VÝZKUM NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH	32
4.1 CÍL VÝZKUMU	32
4.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	32
4.3 METODY VÝZKUMU.....	35
4.4 PRŮBĚH VÝZKUMU	36
4.5 ZPRACOVÁNÍ ÚDAJŮ	36
4.6 ZÁVĚR VÝZKUMU	50
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM TABULEK	55
SEZNAM GRAFŮ	56
SEZNAM PŘÍLOH	57

ÚVOD

Říká se, že dnešní doba je uspěchaná, chaotická, lidé jsou bezohlední, myslí jen na sebe. Tradiční instituce, jako je rodina, ztrácí na významu a vytrácí se slušné chování a ohleduplnost. Celkem často se dá také zaslechnout, například v autobuse, ve vlaku, na ulici nebo v obchodě, stížnosti lidí na mladé kluky a holky. Jak jsou nevychovaní, drzí, sprostí, že si ničeho a nikoho neváží a že dřív by si nikdo nedovolil se takto zachovat nebo vyjít na ulici takto oblečený apod.

Téma své bakalářské práce jsem si zvolila, protože mě zajímá, jestli je pravda, co se říká o mladých lidech. Že si dělají, co chtějí, neuznávají autority a nedávají na rady dospělých. Proto jsem chtěla znát názor dnešních dospívajících., kterým se často spílá. Zaměřila jsem se hlavně na to, jestli někoho uznávají, řídí se alespoň částečně jeho radami a jaké chování by upřednostnili u člověka, kterého by brali „vážně“.

Období dospívání je plné všelijakých změn, kterými si každý dospělý člověk musel projít. Někdo je prožíval klidně, někomu činilo větší potíže se s nimi vyrovnat. Domnívám se, že velká část dospělých už zapomněla, jak se v tomto období chovali. Teoretickou část jsem zaměřila na to, jak se toto období dělí, jaké změny probíhají v psychice mladého člověka. Rovněž se zabývám jejich nejbližšími, vrstevníky a učiteli. V poslední kapitole popisují, jak jednotliví autoři píšou o dnešní mládeži a jejímu vztahu k autoritám.

Cílem praktické části je zjistit, zda mají dospívající nějaké své vzory, autority, podle nichž se řídí, které jsou jim určitou oporou. Jaké chování na ně působí kladně, a jaké se jim naopak nelíbí. Zaměřuje se na popis jejich vlastních názorů a odpovědí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DOSPÍVÁNÍ

1.1 Mládí z pohledu historie

Autoři středověku a antiky obvykle spojují mladého člověka s rozkvětem fyzické síly a vojenskou udatností, ale současně také i s nevázaností a intelektuální nezralostí. Tehdy měl mladý člověk pouze málo možností pro osamostatnění, vyžadovala se od něj především poslušnost a úcta k dospělým. Situace se změnila až od druhé poloviny 18. století. Zrychlil se společenský vývoj, oslabil se vliv rodiny, rozšířila se možnost individuální volby povolání, životního stylu apod., to vše přispělo k novému pohledu na mládí, který zdůrazňoval především moment uvědomělého osamostatnění. V psychologii 19. století je mládí považováno za období vnitřní krize, probuzení smyslů, jako romantická epocha „bouří a zmatků“. (Kon, 1980)

Od dvacátých let 20. století se od „romantického“ modelu mládí postupně upouští. A to v důsledku etnografického výzkumu, který zjistil důležité etnicko-kulturní rozdíly v procesech a způsobech socializace mladých lidí. M. Meadová, americká antropoložka a etnografka, strávila několik let na ostrovech Samoa a později na Nové Guinei, kde zjistila, že přechod z dětství do dospělosti zde probíhá plynule. Chlapci se zapojují do života dospělých snadno a postupně, nejsou zde sexuální tabu. V těchto společnostech neexistuje problém s osamostatňováním mladých lidí (profesionálním, sociálním, morálním), ke kterým v jiných společnostech musí dojít v poměrně krátké době. Z těchto důvodů zde toto období zcela postrádá vnitřní napětí, které je typické pro USA nebo západní Evropu. (Kon, 1980)

Tato vlivná studie se později stala základním argumentem ve prospěch rozhodujícího vlivu kultury na chování člověka a liberálního výchovného stylu.¹ (Hartl, Hartlová, 2000)

¹ Dnes je tato práce kritizována pro metodologické chyby a naivitu mladé antropoložky při získávání informací s tanními lidmi.

1.2 Charakteristika dospívání

Jak je zřejmé z předchozí kapitoly, období dospívání bylo v celé historii lidstva vnímáno zcela odlišně. Lišily se představy daných společností o tom, jak by se měl dospívající člověk chovat nebo co by měl vykonat, aby byl „uznán“ za dospělého. A to platí také v současné době. V některých částech světa je za dospělého považován ten, kdo dosáhne určitého věku, stane se samostatným, tj. nezávislým na svých rodičích, najde si své zaměstnání apod. Jinde se stane dospělým, když se ožení nebo vdá, podstoupí určitý zákrok nebo vykoná rituál.

Dospívání je obecně považováno za přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Toto tvrzení také dokazuje, že v reálném životě jsou jednou dospívající považováni za dospělé, jindy za děti. Často se tak děje jen podle situace nebo jak se to dospělým „hodí“. Chlapci a dívky v tomto období často slyšávají například fráze: „Musíš, jsi už velký...“ A naopak: „Nesmíš, na to máš ještě dost času...“ (Taxová, 1987)

V průběhu adolescence se člověk postupně vyhraňuje a stabilizuje své povahové vlastnosti. Protože však k úplnému vyhranění ještě nedošlo, bývá tento úsek života právem označován za tranzitní období, „mezidobí“, „třetí svět“, „zemi nikoho“, kdy dospívající ještě nepatří mezi dospělé, ale už ani mezi děti. (Taxová, 1987)

Macek (2003) uvádí, že adolescence (česky dospívání) je důležitým a subjektivně velmi zajímavým obdobím života. Její počátek souvisí s plnou reprodukční zralostí a v průběhu se dokončuje tělesný růst. Pro ukončení období dospívání nejsou důležité biologické znaky, ale dosažení osobní autonomie, role dospělého a ukončení vzdělání a získání profesní kvalifikace.

Podle Králíkové a Singerové-Nečesané (1985) je dospívání obdobím slunného mládí, plným bezstarostnosti, ale současně také problémů a strastí typických pro tuto etapu života. A je to také doba, kdy již člověk začíná směřovat k určitému cíli. Všichni „potřebují v období dospívání vážnost a ohleduplnost ke své osobě. Je to období, kdy se okolo citů dospívajícího musí chodit „po špičkách“, ale současně dokázat být mu kamarádem, jehož kritika bude vždy přímá, bez vytáček, ale neurážející. Nesmějme se mládí, že je samo sebou okouzleno, ale veďme je tak, abychom je mohli obdivovat i my.“ (Králíková, Singerová-Nečesaná, 1985, s. 40)

Označení adolescence pochází z latinského slovesa *adolescere*, což znamená dorůstat, dospívat, mohutnět. Přitom tento termín, který je typický spíše pro psychologii, má ještě několik dalších označení, které se v českém jazyce volně zaměňují. Mezi ně patří např. dospívající, dorost (typické pro lékařské profese) nebo mládež (používá se spíše v pedagogice a sociologii). (Macek, 2003)

Psychologický slovník od Hartla a Hartlové (2000) popisuje **adolescenci** neboli dospívání jako termín, který je v odborné literatuře používán nejednoznačně. V české literatuře je to období mezi pubescencí, která je u nás popisována jako samostatná fáze vývoje, a ranou dospělostí. V adolescenci se objevují sekundární pohlavní znaky, dosahuje se pohlavní zralosti, dozrávají rozumové schopnosti a dotváří se integrita osobnosti. U dívek nastává toto období mezi 12. a 18. rokem a u chlapců mezi 14. a 20. rokem života.

Dospívání je zde popisováno jako období ontogenetického vývoje, v němž vrcholí procesy zrání sexuálního, emocionálního a sociálního. Zpravidla doba od 12/14 do 20/22 let (záleží zda se jedná o dívku nebo chlapce).

V současnosti se však upouští od rozlišování pojmů adolescence a pubescence a stejně jako v anglické literatuře se i u nás označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí pojmem adolescence. (Kraus, 2006)

1.3 Dělení dospívání

Vymezení období adolescence neboli dospívání se u jednotlivých psychologů liší. Macek (2003) dělí adolescenci na ranou (časnou), střední a pozdní.

- v časně adolescenci (10-11 až 13 let) začínají první projevy biologických a fyzických změn; zvýší se zájem o vrstevníky opačného pohlaví, který souvisí s pohlavním dozráváním a s výskytem sekundárních pohlavních znaků; dochází k vývoji kognitivních procesů a ke změnám, které souvisí se společenskými podmínkami. Například v České republice je většina těchto dospívajících na druhém stupni základní školy a pomalu si začínají rozmýšlet, na jakou střední školu přestoupí.
- střední adolescence (většinou od 14 do 16 let) je obdobím hledání osobní identity, tzn. vlastní jedinečnosti a autentičnosti. Na jednu stranu se dospívající snaží odlišit

od všech ostatních a být jedinečný, na druhou stranu být něčí součástí, většinou skupiny svých vrstevníků.

- *pozdní adolescence* (od 17 do 20 let, někdy výše): v této době většinou dospívající ukončují své středoškolské vzdělání a snaží se nalézt uplatnění v pracovním procesu nebo pokračují ve vysokoškolském studiu. Také z těchto důvodů se posiluje touha někam patřit, podílet se na něčem, něco s druhými sdílet (touha po vlastní identitě). Dospívající člověk začíná také uvažovat o budoucnosti, o partnerských vztazích, chce se osamostatnit a stát se finančně nezávislým.

Vágnerová (2005) dělí období dospívání na dvě fáze:

- *Ranou adolescenci*, která je označována jako pubescence a je vymezena od 11 do 15 let, s určitou individuální variabilitou. Nejvíce nápadnou změnou je tělesné dospívání, které je spojené s pohlavním dozráváním, což je charakteristické právě pro období puberty. V této souvislosti se mění zevnějšek dospívajícího, a to způsobí, že u něj dojde ke změně sebepojetí a také ke změně reakcí okolí. V rámci celkového vývoje dochází ke změně způsobu myšlení v tom smyslu, že dospívající je schopen uvažovat abstraktně, a to i o variantách, které reálně neexistují. Výkyvy emočního prožívání mohou upoutávat pozornost okolí a ovlivňovat aktuální hodnocení dospívajícího. Pubescent se snaží nebýt tolik vázán na své rodiče a ztotožňuje se se svými vrstevníky. Pro toto období jsou důležité přátelské vztahy, první lásky a také počáteční experimentování s partnerskými vztahy. (Vágnerová, 2005)

V 15 letech nastává v životě dospívajícího důležitý zlom, který spočívá v ukončení povinné školní docházky. Dochází ke ztrátě starých jistot, jako je např. závislost na rodině, aby adolescent mohl dosáhnout dalšího vývojového stupně. Proto je potřeba, aby měl větší svobodu v rozhodování o sobě samém. (Vágnerová, 2005)

Velmi důležitým úkolem této fáze dospívání je dosažení nové přijatelné pozice ve společnosti, kterou si člověk musí vydobýt, něčím si ji zasloužit. V této době se mohou zvyšovat pocity nejistoty dospívajícího a také určité pochybnosti o fungování tohoto světa. Pokud ovšem předchozí vývoj proběhl uspokojivě, představují proměny spojené s dospíváním jen dočasný problém. (Vágnerová, 2005)

- *Pozdní adolescenci* zahrnující dalších pět let života, přibližně od 15 do 20

let, také s určitou individuální variabilitou, zvláště v oblasti psychické a sociální. Vstup do této fáze je biologicky vymezen pohlavním dozráním, obvykle zde dochází k prvnímu pohlavnímu styku. Mění se osobnost dospívajícího a jeho společenské pozice. V této době je důležitým sociálním mezníkem ukončení profesní přípravy, po které následuje nástup do zaměstnání nebo, v dnešní době častěji, volba dalšího studia. V naší společnosti je ekonomická nezávislost považována za jeden z důkazů dospělosti a předpokladem k přiznání větších práv. (Vágnerová, 2005)

Vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují a zároveň se rozvíjejí vztahy s vrstevníky, zvláště v oblasti partnerství. V druhé fázi dospívání dochází k hledání a rozvoji vlastní identity, která by byla subjektivně přijatelná a alespoň částečně odpovídala představám adolescenta. Dospívající v této fázi usilují o různé změny. Zkoušejí různé varianty chování, hledají hranice svých možností, a proto někdy jednájí extrémním způsobem. Stát se dospělým je pro ně lákavé, ale zdá se jim to velmi náročné, proto také většinou dávají přednost přechodnému období, které si prodlužují. Erikson (in Vágnerová, 2005) tuto tendenci označuje jako adolescentní psychosociální moratorium.² (Vágnerová, 2005)

Smysl pozdní adolescence spatřuje autorka v tom, že jedinci má být poskytnut čas a možnost, aby se sám v sobě zorientoval, porozuměl si, zvolil si cíl, kterého chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje. (Vágnerová, 2005)

1.4 Vývojové úkoly dospívání

Aby mohl člověk naplnit vývojové úkoly daného období, nabízí konkrétní společnost nebo kultura určité osvědčené vzorce chování. Ve své práci použiji verzi vývojových úkolů, které zpracoval Petr Macek (2003, s.17) a které jsou modifikovanou verzí několika autorů, např. Havighursta, Hilla, Millera nebo Hurrelmana. Jsou to:

- Přijetí vlastního těla, fyzických změn, včetně pohlavní zralosti a pohlavní role.

² Moratorium označuje potřebu něco zastavit nebo zabrzdit.

- Kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení - schopnost aplikovat intelektový potenciál v běžné každodenní zkušenosti.
- Uplatnění emocionálního a kognitivního potenciálu ve vrstevnických vztazích, schopnost a dovednost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obojího pohlaví.
- Změna vztahů k dospělým (rodičům, dalším autoritám) – autonomie, popř. vzájemný respekt a kooperace nahrazuje emocionální závislost.
- Získání představy o ekonomické nezávislosti a směřování k určitým jistotám, které s ní souvisejí – k volbě povolání, k získání základní profesní kvalifikace, k ujasnění představ o budoucí profesi.
- Získání zkušeností v erotickém vztahu, příprava pro partnerský a rodinný život.
- Rozvoj intelektu, emocionality a interpersonálních dovedností zaměřených ke komunitě a společnosti – tj. získání kompetence pro sociálně zodpovědné chování.
- Představa o budoucích prioritách dospělosti - důležitých osobních cílech a stylu života.
- Ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a k životu (světový názor).

Úkoly, které jsou zde uvedené, relativně dobře korespondují s evropskou a severoamerickou kulturou, v jiné části světa by mohly být v řadě aspektů odlišné.

1.5 Vztahy v období dospívání

V období mladší adolescence se mění vztahy s dospělými i s vrstevníky. Dospívající odmítají být v podřízeném postavení, tzn. odmítají demonstrovanou formální nadřazenost autorit, jako jsou rodiče nebo například učitelé. S názory a rozhodnutími těchto autorit nesushlasí bez výhrad, na rozdíl od mladších dětí, ale diskutují a přemýšlí o nich. Hodnotu vlastních schopností si pubescent potvrzuje dohadováním se s autoritami, což je také typický znak dospívání. (Vágnerová, 2005) Pokud má dospívající nějaké připomínky, na něco naráží, neútočí tím přímo na autoritu, ale má na mysli nějakou anonymní instituci, jejich

odpor nemá konkrétního adresáta. (Macek, 2003) Tím, že dospívající odporují autoritám, se snaží sami stát autoritou. Svým úspěšným oponováním a logickým argumentováním dosahují pocitu jistoty, že se jim dovedou vyrovnat. Je to vlastně takový trénink vlastních schopností a také příležitost dokázat svoje kvality. (Vágnerová, 2005)

V pozdní adolescenci nastává fáze přechodu do dospělosti, tzn. že jedinec je stále více považován za dospělého. Starší adolescent je již zletilý a má větší svobodu při rozhodování o sobě samém, může uzavřít manželství, nastoupit do zaměstnání, podepisovat smlouvy atd. Zároveň má i větší odpovědnost za své chování a očekává se od něj, že se podle toho bude také chovat. V tomto období získávají dospívající další nové role, z nichž některé tvoří základ pro vymezení specifických rolí dospělosti. Patří sem například profesní a partnerská role, které jsou mnohými považovány za předčasné a omezující. Velmi důležité jsou zejména tyto:

- předprofesní role studenta nebo učně, kterou člověk směřuje k dosažení určité sociální pozice a může mít i osobní význam, pokud adolescenta baví a má na ni
- role pracujícího je prostředek k ekonomické a sociální nezávislosti
- role člena určité skupiny, se kterou se dříve adolescent ztotožňoval, v tomto období ztrácí na významu
- role blízkého přítele, na kterého je možné se spolehnout a sdílet, co život přinese
- partnerská role, která uspokojuje emoční a sexuální potřebu a může nastartovat potřebu seberealizace a potvrzuje, že dospívající přitahuje jedince opačného pohlaví (Vágnerová, 2005)

1.5.1 Vztahy v rodině

Jedním z úkolů dospívání je odpoutat se z vázanosti na rodinu, s čímž je spojena také proměna citové vazby k rodičům. Rodiče kladou na své děti stále větší požadavky, ale nechtějí jim přiznat větší samostatnost a více práv, ať už z důvodu, že o ně mají strach nebo se jim to zdá pohodlnější než diskutovat s ním. A právě takové jednání dospívající nechápou a snaží se zdůrazňovat vlastní samostatnost, čímž se snadno dostávají do konfliktů s rodiči. (Vágnerová, 2005)

Psycholožka Tereza Beníšková říká: „Jedním ze znaků puberty je útok na autority. Autorita rodičů dosud nebyla zpochybňována, ale teď ji dítě prověřuje, kde se dá. A jen díky střetům s druhými a znevažování jejich světa dítě nachází sebe samo. Vymezuje se vůči tomu, co bylo, a hledá svou vlastní cestu – už ne jako dítěte, ale jako mladého dospělého.“³

Podle Langmeiera a Krejčířové (1998) si dospívající i přes svoji touhu po zrovnoprávnění s dospělými, kritiku autorit a drzé odmítání udržují kladný vztah ke svým rodičům. To, co se mění, jsou jen vnější způsoby jejich chování. Ale základní hodnoty a morální postoje, které mají zažité a převzaté ze své rodiny, si ponechávají.

V období adolescence se potřeby rodičů a jejich dětí mohou zdát rozdílné až protikladné. Rodiče si potřebují zachovat vůči svým potomkům svoji autoritu, třeba jen formální, protože jim usnadňuje řešení problémů a je významnou součástí jejich životní role. Pokud by přijali změnu a nechali své děti „stát se dospělými“, ztratili by tyto výhody a zvláště rodič, který se necítí být zrovna úspěšný, by to mohl považovat za ohrožení své sebeúcty a sebehodnocení. Na druhou stranu dospívající usilují o osamostatnění a považují za úspěch, když se jim podaří alespoň částečně omezit nebo zrušit nějaký zákaz nebo omezení vůči své osobě. Nejsou dost vyztříbí na to, aby pochopili jednání svých rodičů, ani na to, aby k nim byli tolerantní. Větší pochopení a toleranci proto musí projevovat rodiče, ale ne všichni jsou ochotni a schopni tak jednat. (Vágnerová, 2005)

Přehnaná kritika adolescenta a velká touha po osamostatnění se od rodiny může být reakcí na nepřiměřené, příliš autoritářské jednání rodičů, na zesměšňování apod. V tomto případě jde o obranu, která mu pomáhá udržet si sebejistotu a sebeúctu, je to výraz potřeby bránit vlastní identitu. (Vágnerová, 2005) Jinými slovy, „jestliže dospělí snahy adolescenta po samostatnosti radikálně potlačují, vytváří se u adolescenta vzdor: odmítá netaktní a nedůstojné, v krajních případech dokonce jakékoliv zásahy dospělých. Adolescent se pak odvrací od rodičů a vychovatelů, nedodrží jejich příkazy a neplní své povinnosti. Uvědomí-li si dospělí správně všechny změny, které se s adolescentem v těchto letech dějí, nemusí k těmto zjevům vůbec docházet.“ (Kuric a kol., 1963, s. 159)

³ <http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php?id=380757>

Dospívající dokáží samozřejmě také ocenit chování svých rodičů. Nejvíce si cení, když jsou rodiče spolehliví a jednoznační, že si stojí za svým a věří tomu, co dělají. Naopak jim nejvíce vadí podrážděnost, hádavost rodičů a narušování osobní intimity formou ustavičných otázek. (Vágnerová, 2005)

Velmi důležitou roli pro dospívajícího hrají také vztahy k sourozencům. Pokud není mezi sourozenci příliš velký věkový rozdíl, má tento vztah hned dvě výhody. První z nich je, že sdílí stejné nebo podobné zájmy, postoje, názory a potřeby, protože patří ke stejné generaci. A druhá výhoda spočívá v tom, že se aktivně podílejí na rodinné socializaci. Vzájemně se ovlivňují. Optimální věkový rozdíl mezi sourozenci je jeden rok a méně nebo čtyři roky a více, protože mezi sebou méně soupeří a zlepšuje se jejich vzájemný vztah. (Macek, 2003)

Podle Vágnerové (2005) jsou starší sourozenci obdivováni mladšími. Jsou pro ně vzorem a mnohdy inspirací pro jejich budoucí chování. Jsou považováni za dospělé a vyzrálé osobnosti. Může ale také nastat situace, kdy se mladší sourozenec bude chtít co nejvíce odlišit od svého staršího bratra nebo sestry. Stává se to zvláště tehdy, když je starší sourozenec nějakým způsobem více úspěšný nebo dlouhodobě více ceněný. Naopak, pokud má dospívající mladšího sourozence, bývá na něj často nevrlý nebo o něj ztrácí zájem, protože nemá zájem o dětské nápady, které ho navíc obtěžují. Starší adolescenti se mohou k mladším sourozencům začít chovat nadřazeně, autoritativně, aby potvrdili svoji nově nabytou pozici v rodině. Dochází k nerovnosti ve vztahu sourozenců. Mladší žárlí na staršího a naopak. Pokud jsou sourozenci přibližně stejně staří, mohou si navzájem pomáhat, podporovat se a být si vzájemnou oporou v osamostatňování.

1.5.2 Vztahy ve vrstevnické skupině

Pro dospívajícího je vrstevnická skupina oporou při osamostatňování se od rodiny. Pomáhá mu utvářet vlastní identitu. Být členem nějaké skupiny snižuje individuální zodpovědnost adolescenta a posiluje jeho sebevědomí a sebejistotu. (Vágnerová, 2005) Většinou navazuje nové vztahy k vrstevníkům, které mu poskytují pocit jistoty, již ztrácí od-poutáváním se od rodiny, a připravují ho na nové vztahy v dospělosti. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Podle Macka (2003) se dospívající cítí dobře, když je oceňován vrstevníky. Posiluje to jeho sebevědomí a pocit významnosti, důležitosti. Vztahy v těchto skupinách a vůbec členství v nich je prostředek k hledání a ujasňování si vztahu k sobě samému.

V různých obdobích dospívání se podle Ivana Jakobčice (2002) rozlišují tyto fáze vývoje vztahu:

- skupinová izosexuální fáze – do vrstevnických skupin jsou přijímáni pouze členové stejného pohlaví, opačné pohlaví je odmítáno
- individuální izosexuální fáze – dospívající jedinec si hledá spřízněnou duši stejného pohlaví, které bude moci svěřit svá tajemství, přání, jak se cítí, z čeho má strach. Budou si navzájem vyměňovat zkušenosti a prožijí spolu různé věci. Právě v této fázi mnohdy vznikají přátelství na celý život.
- přechodná fáze – jedinci začínají projevovat zájem o druhé pohlaví
- heterosexuální fáze polygamní – objevují se skutečné vztahy mezi oběma pohlavími. Většinou jsou na začátku nestálé, mohou však vzniknout i lásky na celý život.
- fáze zamilovanosti – vztahy mezi jednotlivci obojího pohlaví se ustalují a někdy můžou přejít do vzájemného porozumění a respektování se navzájem

Každý jedinec ovšem dosahuje těchto fází v rozdílném věku. Závisí to na jeho zázemí v rodině, společnosti, ve které se pohybuje, na jeho individuálních vlastnostech. Celý tento proces se mění také v souvislosti s moderní dobou, dnešním životním stylem, vlivem médií. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

D. Hamachek (In Macek, 2003) říká, že vrstevnická skupina má mnohdy nezastupitelnou roli při získávání pocitu vlastní nezávislosti. V tomto smyslu někdy nahrazuje podporu rodičů. Mnohdy také pomáhá dospívajícímu vyrovnat se s tělesnými, psychickými, sociálními změnami, protože každý ve skupině tyto změny prožívá také.

Velmi důležitou potřebu, kterou vrstevnická skupina uspokojuje, je potřeba být akceptován. Jedinec se snaží získat v partě takovou pozici, která mu zajistí příslušnost k ní. To, že patří k určité skupině lidí, tvoří součást jeho identity. A aby toto členství získal, je schopen udělat hodně, od úpravy zevnějšku až po převzetí norem a hodnot uznávaných danou skupinou. Pokud dospívající z nějakého důvodu není vrstevníky přijímán, hledá způsob nebo možnost, jak toho dosáhnout. Například uplácí, vnucuje se, lichotí, zesměšňuje se nebo ze

sebe dělá poskoka. Občas také může začít kamarádit s kýmkoli, kdo je ochoten ho akceptovat. Děje se tak proto, že potřeba být akceptován je tak silná, že se jedinec klidně vzdá svých dosavadních hodnot a třeba i způsobu života, který byl zvyklý vést. A právě takové jednání může vést tomu, že se dospívající dostane do podivné party, která jej změní natolik, že se od ní už nebude schopen odpoutat a vést svůj vlastní život bez ní. (Vágnerová, 2005)

Jaký bude mít parta na jedince vliv, závisí také na tom, jak se jedinec cítí, zda je spokojený, nebo ne. Pokud jej rodina má ráda a respektuje ho, nemá dospívající potřebu hledat uznání a pochopení jinde. Pokud to ovšem v rodině nefunguje a necítí se tam dobře, bude hledat útočiště všude, kde se mu taková příležitost naskytne. (Orvin, 2001)

Socializace ve vrstevnické skupině vede k dalšímu poznání sebe sama a větší samostatnosti, tj. k postupnému odpoutání se od vlivu skupiny. Tím, že jedinec prožil se skupinou určitou část života a společně se obohatili o nové zkušenosti, dochází k hledání individuální cesty, kterou už nepůjdou všichni společně, ale každý sám. A právě toto odpoutání se od skupiny je po vstupu a adaptaci na ni, ztotožnění se s ní, poslední fáze socializace ve skupině. (Vágnerová, 2005)

1.5.3 Vztah k učitelům

V období dospívání se mění vztah dospívajícího k učiteli. Je to způsobeno tím, že adolescenti dokáží uvažovat zralejším způsobem a potřebují se také odpoutat ze závislosti na autoritě. Chtějí být respektováni učiteli, a proto se snaží vydobýt si přijatelnou a rovnoprávnou pozici. Dělalí to tak, že se s učiteli hádají, mají k jejich výkladu různé připomínky, což si učitelé vykládají jako drzost, nevychovanost apod. Většinou jde však spíše o potřebu dát najevo kritičnost než o snahu zhoršit nebo zkazit si vztah s učitelem. (Vágnerová, 2005)

Učitel ztrácí své výsadní postavení, přestává být brán jako autorita automaticky. Dospívající pečlivě sleduje jeho chování a jednání a podle toho si učitel buď získá žákovy sympatie, nebo naopak. Pokud má učitel vlastnosti jako stabilitu názoru a emocí, je spravedlivý a umí podat učivo tak, že mu žáci porozumí, vzbuzuje to u žáků obdiv a s největší pravděpodobností budou dospívající tohoto učitele také respektovat a mít k němu úctu. (Vágnerová, 2005)

1.6 Vývoj identity dospívajících

Toto vývojové stadium je charakteristické právě pro období dospívání. Jedinec hledá vlastní identitu (vlastní „já“). Snaží se hlouběji poznat sám sebe, své schopnosti a možnosti. To, že dospívající dovede abstraktně uvažovat, mu umožňuje přemýšlet, jaký by chtěl v budoucnosti být. Takové uvažování je do jisté míry přínosné, ale nese s sebou také nevýhodu, že jedinec přemýšlí o tom, kým by mohl být, ale zároveň si uvědomuje, že jím není. Tento přístup vede ke zvýšené sebekritičnosti, protože dospívající si myslí nebo je o tom přesvědčen, že by mohl být mnohem lepší. V období dospívání se začíná rozvíjet introspekce, tj. nový způsob sebepoznávání. Adolescent se snaží pochopit a poznat vlastní pocity, prožitky, myšlenky a vůbec celou svoji psychiku (proč má právě takové pocity a ne jiné apod.). I když dojde k nějakým výsledkům sebepoznání, není jedinec vždy se vším, co o sobě zjistil, spokojen. Snaží se změnit určité vlastnosti, které se mu nelíbí nebo je nepovažuje za správné. Dalším prostředkem k sebepoznání a vytvoření si vlastního „já“ je srovnávání s jinými lidmi. Dospívající se chce s někým ztotožnit, nebo naopak se od něj odlišit, a proto se snaží najít a upevnit své místo ve skupině a také ve společnosti, aby si ujasnil, kým vlastně je. (Vágnerová, 2005)

Při hledání vlastní identity jedinec hodně experimentuje. Zkouší si různé druhy chování, úpravy zevnějšku, napodobuje dospělé lidi kolem sebe. Tímto experimentováním zjišťuje a ujasňuje si, jaké chování nebo styl oblékání se k němu nejvíce hodí nebo které mu nejvíce vyhovuje. Postupně tak zjišťuje, kým by chtěl v dospělosti být („jakým typem člověka se bude chtít stát“). (Fontana, 2003)

Dospívající chce být jedinečný, chce mít svoji osobní hodnotu, snaží se tak o rozvoj své vlastní identity. Tento proces se označuje jako individuace a má čtyři fáze:

1. Fáze diferenciacce, kdy si jedinec začne uvědomovat svoji psychickou a fyzickou odlišnost od svých rodičů a ostatních dospělých. Dospívající se od nich chce odlišit, proto začne zpochybňovat a vyvracet prakticky všechno, co jeho rodiče považují za správné.

2. Fáze experimentace je typická pro věk 14-15 let. Jedinec si myslí, a je o tom dokonce přesvědčen, že mu nikdo nemusí radit, protože už všechno ví. Odmítá všechny rady a varování rodičů, protože se mu to zdá zbytečně přehnané nebo nesmyslné.

3. Fáze postupné stabilizace nastává přibližně v 15-16 letech. Dochází k vyrovnání a stabilizaci vztahu s rodiči. Adolescent si osvojil určité zralejší způsoby chování a dosáhl určitého stupně samostatnosti, což vede k menší míře odporu k názorům dospělých.

4. Fáze psychického osamostatnění, je poslední fází individuace. Adolescent konečně dosáhl vytvoření vlastní identity, která potvrzuje jedinečnost jeho osobnosti. Jak dospívající hodnotí sám sebe, se zásadně neliší od toho, jak jej hodnotí ostatní lidé. (Josselsonová in Vágnerová, 2005)

Všechny vnější negativní projevy dospívajících, také upozorňování na sebe různými úpravami zevnějšku, hádky a konflikty s rodiči jsou projevem nejistoty a obranou proti úzkosti dospívajícího. I když si to většinou jedinci neuvědomují, cílem právě takového konfliktního chování je získat pozornost a hlavně odezvu okolí a ujistit se o vlastní hodnotě. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Pro dospívající je důležitá spravedlnost a přikládají jí také velký význam. To, že dokáží uvažovat abstraktně, je přivádí mimo jiné také k myšlenkám o náboženství, politice a společenských vztazích. Vývoj a situace v těchto oblastech jim mnohdy připadá nespravedlivá a znepokojivá, a proto by ji chtěli změnit a obrátit k lepšímu. Z těchto důvodů je období dospívání označováno také jako období idealismu. A právě zapálenost a vášeň změnit stávající situaci se setkává s nepochopením dospělých. Toto selhání vzájemného porozumění mezi dospělými a dospívajícími se projevuje také v mínění dospělých, kteří si myslí, že rodiče a učitelé neznamenaají pro dospívajícího vůbec nic. Navzdory této představě jsou právě podpora a dobré mínění těchto lidí stále velmi důležité. Jak jsem uvedla výše, i navzdory zdánlivé sebejistotě a pohrdání autoritami jsou dospívající při hledání své identity velmi nejistí, protože si nikdy nejsou jisti, že lidé, kterými se stávají, budou přijatelní i ve světě dospělých. Učitelé, ale i rodiče, kteří si tuto věc uvědomují, si s dospívajícím dokáží vytvořit vztah, na který budou jejich žáci v budoucnu nahlížet jako na jeden z těch, který je v životě nejvíce ovlivnil. (Fontana, 2003)

2 AUTORITA

Podle Vališové a Šubrt (2004) mají lidé v současnosti k autoritě spíše záporný vztah. Je tomu tak proto, že je chápána jako manipulativní činnost lidí nebo institucí, kteří získali určitou pozici a autoritu zneužívají. Důvodem je snaha uhájit svoji pozici, ale nedělají to tak, že by se snažili s ostatními vycházet, být k nim vstřícní a respektovat je, ale používají k tomu moc.

2.1 Vymezení autority

Podle psychologického slovníku (Hartl, Hartlová, 2000, s. 66) je **autorita** „vážnost jako výraz výjimečného postavení jedince či instituce; obvykle stojí na znalostech, zkušenostech a výsledcích práce.“

Uhlířová (In Vališová, 1998, s. 99) popisuje další možné definice autority následovně:

„Autorita (autocritas) jako hodnota, uznání, platnost; od lidí uznaná nadřazenost, jejímž nositelem je člověk, instituce (stát, církev), morální idea nebo předmět náboženského uctívání. Ve výchově žáky uznávaná převaha dovedností, znalostí, životních zkušeností nebo mravních vlastností. Autorita není zvláštní samostatnou kvalitou, ale je funkcí mezilidského vztahu. Člověk má autoritu, pokud ji jiní uznávají. Silná potřeba autority u každého dítěte – vzor, příklad odpovídá biologickým potřebám.“

„Věrohodnost, platnost, záruka, případně jejich nositelé. V sociální psychologii mravní vliv a strhující moc toho, kdo se mezi ostatními prosadí bez donucování.“

Vališová (1998) uvádí nejčastěji uváděné varianty členění autority:

a) **Autorita - skutečná** znamená, že podřízení respektují a jsou vstřícní k pravidlům a pokynům. A i v krizových situacích je skupina vytrvalá a soudržná.

- **zdánlivá** umožňuje projevy nedůvěry, neochoty ve skupině. Nositel autority nemá v krizových situacích oporu u spolupracovníků.

b) **Autorita přirozená** závisí na osobnostních rysech, profesních dovednostech a na spontánnosti nositele.

c) **A. získaná**, podílí se na ní výchova a individuální snaha. Člověk si ji získá v průběhu svých činností. Její základ je přirozená autorita, která je dále upravována nebo omezována.

- d) **A. osobní** je přirozený vliv, který závisí na individuálních vlastnostech, schopnostech a dovednostech jedince.
- e) **A. poziční** získává člověk svým postavením v dané organizaci. Je to vlastně oficiálně a úředně předaný určitý stupeň vlivu.
- f) **A. funkční** si člověk získá mírou plnění očekávání ostatních lidí.
- g) **A. formální** je vliv, který plyne z postavení a dané činnosti v dané organizaci a nezhledňuje konkrétní vlastnosti jedince.
- h) **A. neformální** závisí na samotném jedinci, který má na ostatní přirozený a spontánní vliv.
- i) **A. statutární** je spojení formální a poziční autority. Lze ji získat s převzetím určité role v podniku se vším, co k ní patří (např. ředitel).
- j) **A. charismatická** vyplývá z osobnosti. Jak bude silná, ovlivní především vzhled člověka, energie, kterou vyzařuje, jeho postoje, sebevědomí, komunikační dovednosti, laskavost a takt. Závisí také na chování konkrétního člověka, jeho přístupu k ostatním, uvolněným a společenským vystupováním.
- k) **A. odborná** se dá získat profesními znalostmi a dovednostmi.
- l) **A. morální** se získá poctivým jednáním a respektováním druhých.

Další pojem, související s autoritou je **úcta** (respekt), kterou psychologický slovník popisuje jako „respektování druhé osoby či objektu jako hodnoty.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 637)

Vališová (2008) uvádí jako synonyma pojmu autorita dominanci a řízení. **Dominance** je v psychologickém slovníku popsána jako „sklon ovládat druhé, provázený vysokým stupněm egocentrického sebeprosazování.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 119) **Řízení** je „schopnost ovlivňovat funkce a práci systému, měnit chování odpovídající odměnou a trestem.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 520)

Vztah k autoritám je určitě ovlivněn výchovou. Tímto vztahem se zabývám v následující kapitole. Zde se pouze zmíním, jak výchovu popisuje psychologický slovník. **Výchova** je „záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování, v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 680)

Pozitivní vývoj jedince může být umocněn tzv. výchovou autoritou. Taková výchova je uplatňovaná rodiči, kteří mají autoritu. Projevuje se častým kontrolováním a vyžadováním úkolů, které odpovídají věku a schopnostem. Je provázána péčí, vřelostí a oboustrannou komunikací. Děti takto vychovávané jsou přátelské k vrstevníkům, nezávislé, ochotné přistoupit ke spolupráci. Jsou intelektuálně úspěšné a mají dobrou výkonovou motivaci a potěšení ze života. (Hartl, Hartlová, 2000)

2.2 Souvislost autority a výchovy

Vališová (1998) uvádí tři úrovně, jak může být nahlíženo na vztah mezi autoritou a výchovou: makrosociální úroveň – jedná se o vztah autority a výchovy v celé společnosti, který vyplývá ze vztahů hodnot a norem rodiny, školy a společnosti.

Mikrosociální (interindividuální) úroveň – jedná se o hodnoty a normy jednání, pravidla a zásady, které určuje zpravidla rodinný život, škola.

Intraindividuální úroveň – zkoumá, jakým způsobem se děti a dospělí učí normám a hodnotovým orientacím od druhých lidí, jaké prostředky je nejvíce ovlivňují a také, jak je určován vývoj osobnosti, charakteru, individuálního jednání.

Vztah mezi autoritou a výchovou je takový, že v autoritě jsou zakotveny hodnoty a normy dané společnosti a jejím prostřednictvím jsou také prosazovány. Jakým způsobem jsou podány, je záležitostí procesu výchovy a záleží na tom, jaké jsou použity výchovné styly, jaké jsou postoje rodičů a míra emočního vztahu mezi dospělými a dětmi. To znamená, že autorita nemůže být od výchovy oddělována, protože zprostředkovává dítěti (a vůbec všem lidem), hodnoty a normy dané společnosti. Autorka zde uvádí, že pokud na současnou mládež budou působit „opravdové autority“, bude to účinný nástroj, který bude ovlivňovat jejich přirozený osobnostní vývoj. Při tak náročném úkolu je zapotřebí, aby tyto autority byly nejen ve škole, ale i mezi rodiči, politiky, spoluobčany, v zákoně, právu, řádu a systému. (Vališová, 1998)

Souvislost autority s výchovou popisuje také definice: „Autorita je svou podstatou antropologická konstanta, která spoluvytváří pravidla skupinového života, organizační řád skupiny, spolupodmiňuje její biologické přežití, rozvoj jedinců i předávání zkušeností z generace na generaci.“ (Kučerová in Vališová, 2008, s. 18)

Saladin-Grizivatz (2002) uvádí, že autoritu lze chápat dvěma způsoby. Jednak jako vzor, učitele, někoho, kdo nás přiměje k činnosti, a jednak jako moc přikazovat, donutit nás k něčemu, k nějaké aktivitě. Dnešní rodiče uplatňují svoji autoritu s obtížemi, nebo skoro vůbec. Hodně svým dětem povolují a myslí si, že když jim něco zakáží nebo řeknou „ne“, budou špatnými rodiči. Tato představa dokládá, že v dnešní době se autorita zaměňuje s autoritářstvím.⁴ Příkladem jsou otcové, kteří si myslí, že jejich dítě musí splnit jejich představy a přání. Proto po dětech vyžadují absolutní poslušnost a mnohdy se k nim chovají násilnický. Takové jednání může způsobit, že dítě za uzavře a může se stát až apatickým. Tito otcové si neuvědomují, že dítě se potřebuje osamostatnit, dokázat, že je jiný než jeho rodiče. Proto potřebují soupeřit, stavět se do opozice, aby dosáhly samostatnosti.

Pokud si rodič nebo třeba i učitel chce získat u dospívajícího autoritu, měl by si uvědomit, že by měl spíše požadovat než rozkazovat. A pokud chce něco přikázat, měl by to říct mírně. (Králíková, Singerová-Nečesaná, 1985) Při výchově je velmi důležité jít dítěti příkladem, být důsledný a naslouchat mu. (Saladin-Grizivatz, 2002)

2.3 Krize autority

V dnešní době se hovoří o krizi autority, o tom, že je jí nedostatek jak ve škole, tak ve společnosti celkově. Po roce 1989 bylo slovo autorita spojeno s neblahými zkušenostmi s komunistickým režimem, který byl dosti autoritativní. Proto se začala prosazovat volnější výchova a liberalističtější prvky vůbec. Ovšem v roce 1997 se ukázalo, že tento příliš liberální styl se neosvědčil, a proto začal být o autoritu znovu zájem. Ale už ne o autoritu přísnou a nelidskou, ale o rozumnou, zdravou a konstruktivní. Proto je velmi důležité a záleží na tom, o jakou autoritu se jedná a k čemu nás vede. Autorita se ze světa neztratila, jak se domnívají mnozí lidé, pouze se změnila její podoba a forma. Autor se domnívá, že ke zdravému vývoji dítěte, k pozitivnímu vývoji jeho charakteru, mravnosti a ukázněnosti je dobré používat vhodnou kombinaci formální a neformální autority. (Bendl in Vališová a kol., 1998)

⁴ Autoritářství je „rys osobnosti charakterizovaný rigidním přístupem k disciplíně, mimořádným nepřátelstvím vůči společenským odchylkám a netolerantním „černobílým“ nazíráním dobra a zla.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 66)

3 SOUČASNÍ ADOLESCENTI A AUTORITA

Beck (in Kraus, 2006) říká, že pokud chceme charakterizovat současné adolescenty (mládež), musíme je vnímat v rozměrech doby a společenských poměrů, ve kterých tato generace mladých lidí dozrává. Říká, že mládež nemá jiné pohledy a názory na svět, než je ten, který ji obklopuje.

J. Keller (in Kraus, 2006) zase o dnešních mladých lidech říká, že věrně kopírují systém, ve kterém žijí. A právě proto jsou tak agresivní, protože nevědí, jak svoji agresivitu nasměrovat vhodně tak, aby to jejich kariéru usnadnilo, a ne předčasně pohřbilo. Protože v dnešní společnosti se uplatní jen ti, kteří v tvrdé a neúprosné konkurenci doslova převálčují ostatní, kteří jsou méně úspěšní.

V současnosti má mladý člověk více svobody, větší možnosti vzdělávání se, cestování, moderní techniky. Zároveň je však vysoká hrozba nezaměstnanosti, nepřijetí na vysokou školu, nedostatek učebních míst. To všechno a ještě mnohem víc snižuje možnost autonomního rozhodování. V dnešním technickém světě je člověk anonymní a snadno zaměnitelný. Život běží rychle a nevytváří dostatečné podmínky pro souvislé začleňování do společnosti. Chybí žádoucí vzory, ideály, a tak se sociální zrání mladých lidí omezuje na život ze dne na den, který často postrádá hlubší citové prožitky. Veřejnost je pak pohoršena arogantním chováním, vulgárním vyjadřováním a povrchním vztahem ke všemu a ke všem. Takové chování je však důsledkem dnešní svobody, kde uznávat společenské normy, vkus apod. je vnímáno jako omezování nezávislosti jedince.

Macek (2003, s. 116) uvádí, „že většina současných adolescentů svoje dospívání už nepocítuje jako období plné konfliktů, krizí a střetů s autoritami a společenskými normami. Dnešní dospívající se od předchozích generací odlišují především jinou životní zkušeností.“ V tomto období lidského života se utváří pocit autorství vlastního života a člověk si stále více uvědomuje vlastní hodnotu a jedinečnost.

Závěrem uvedu tři charakteristiky mládeže na přelomu tisíciletí, které uvádí Bílá kniha⁵:

1) Doba mládí se prodlužuje, což je možné zvláště v bohatých zemích, ale zároveň jsou zde také předpoklady pro vznik deviantního chování. Naopak v chudých společnostech děti začnou ihned pracovat a život se mnohdy stane bojem o přežití.

2) Dnešní život přináší nové druhy překážek a vyšší nároky ve všech oblastech. Prohlubuje se rozdíl mezi mladými a staršími věkovými skupinami. Dnes se nechtějí dospívající přiblížit dospělým, jak tomu bylo dříve, ale dospělí se chtějí přiblížit dospívajícím (např. oblečením).

3) Mládež je nutné zapojovat do života jako aktivního partnera, protože kolektivní modely jednání ztrácejí na významu. (Kraus, 2006)

⁵ Bílá kniha je základní dokument, který se týká mládeže v zemích EU. Byla přijata Evropskou komisí pro mládež v roce 2001.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

Svůj výzkum jsem prováděla celkem ve třech městech na čtyřech středních školách, které měly různá zaměření studia:

- ✓ Gymnázium
- ✓ Střední zdravotnická škola
- ✓ Střední odborná škola
- ✓ Střední škola nábytkářská a obchodní

4.1 Cíl výzkumu

Při výzkumu mi záleželo na tom, aby každý mohl vyjádřit svůj vlastní názor, jak to doopravdy cítí nebo chápe. Doufala jsem, že u mladých lidí vzbudím zájem, že budou rádi, za možnost vyjádřit se jak to vidí oni sami.

Mým hlavním cílem bylo zjistit jak dospívající v současné době vnímají autoritu, ko-ho za autoritu považují a respektují ho.

Protože autorit je mnoho druhů, ve výzkumu mne zajímá přirozená autorita, tzn. ta, která je člověku svým způsobem daná a závisí na osobnostních rysech nositele.

Dílní cíle jsem si zvolila následující:

- 1) Zjistit jaké autority uznávají chlapci a dívky ve věku 15, 16 let a ve věku 17 až 20 let.
- 2) Zjistit jaké vlastnosti má mít autorita.
- 3) Zjistit jaké chování vede dospívající k uznání přirozené autority.

4.2 Výzkumný soubor

Jako výzkumný soubor jsem si zvolila dospívající ve věku od 15 do 20 let. Nejúčinnější a nejlepší způsob, jak je oslovit a získat od nich potřebné informace, bylo podle mého názoru provedení výzkumu na středních školách.

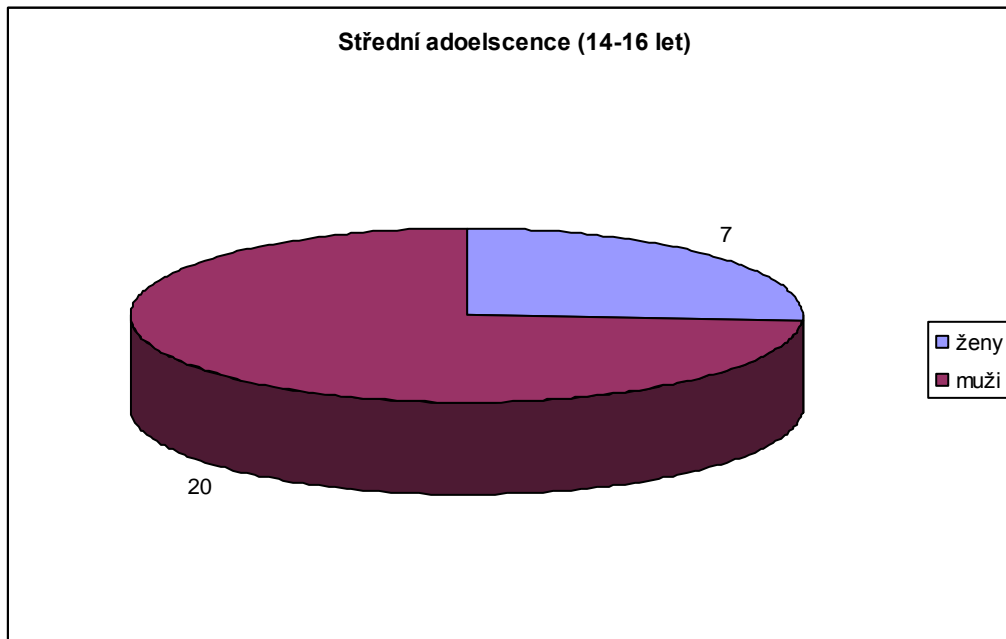
Danou věkovou skupinu jsem si vybrala proto, že jsem u tohoto věku předpokládala určité zkušenosti, schopnost pochopit zadané otázky a vyjádření individuálního názoru na danou

věc. Dalším důvodem byla snaha vzbudit ve studentech zájem, aby vyplnili dané otázky pečlivě, protože mohli vyjádřit svůj vlastní postoj k danému tématu.

Respondenty jsem rozdělila do dvou věkových skupin a podle pohlaví. Při rozdělování do skupin jsem se řídila rozlišením, které použil docent Petr Macek v knize *Adolescence: střední adolescence (14-16 let); pozdní adolescence (17-20 let)*. Toto rozlišení pro mě bylo vzhledem k věku respondentů vyhovující, a také mě zajímalo jestli v různých fázích dospívání budou mít mužské a ženské pohlaví stejné nebo rozdílné odpovědi. Skupiny tedy jsou:

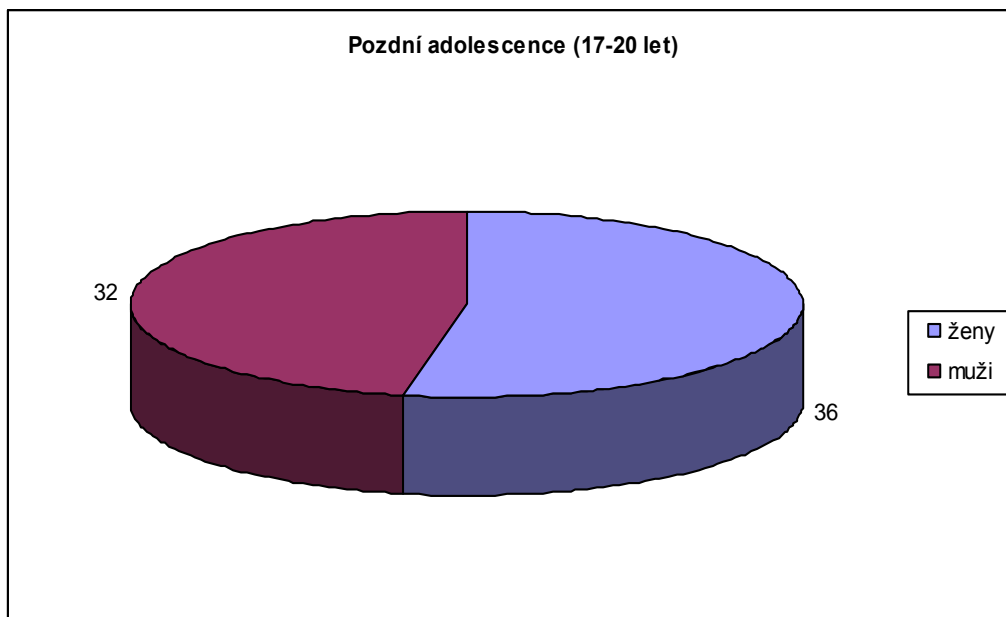
- Ženy (14-16 let)
- Muži (14-16 let)
- Ženy (17-20 let)
- Muži (17- 20 let)

Graf č. 1 Poměr mužů a žen ve střední adolescenci

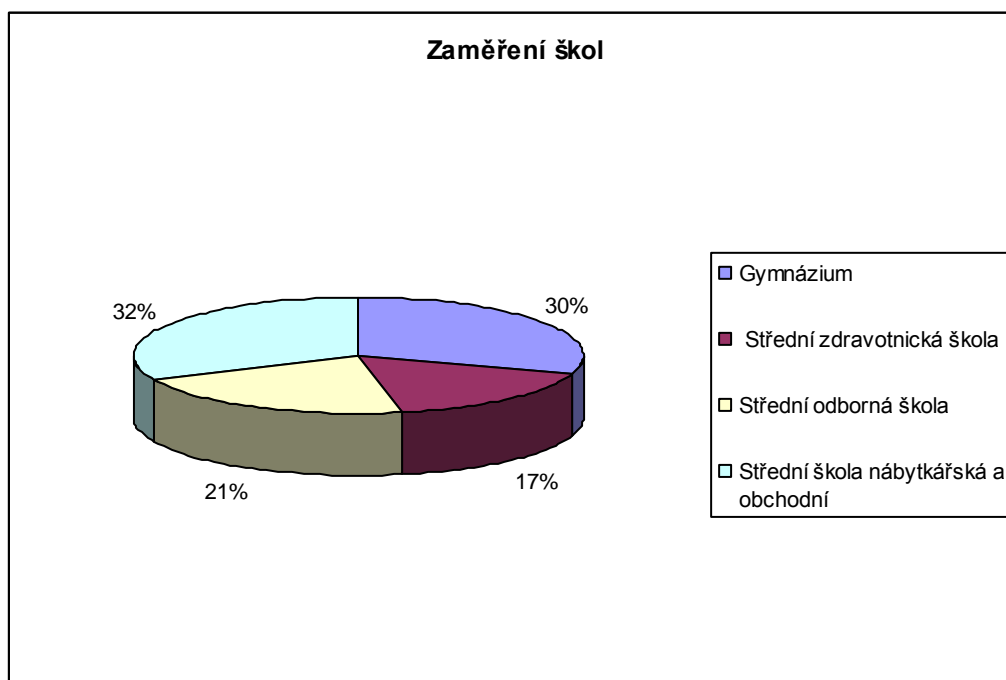
Z celkových 95 respondentů bylo těch, kteří věkově spadají do období střední adolescence, celkem 27. Z toho bylo 20 mužů a 7 žen.

Graf č. 2 Poměr mužů a žen v pozdní adolescenci

Dotazovaných patřících do období pozdní adolescence bylo celkem 68. Z toho 32 mužů a 36 žen.

Graf č. 3 Počet respondentů z jednotlivých škol

Z gymnázia bylo celkem 30 respondentů, ale 4 z nich jsem nezařadila do výzkumu, protože nevyplnili položky potřebné ke zpracování údajů. Ze střední zdravotnické školy bylo celkem 17 dotazovaných, z nichž 1 nebyl zařazen do výzkumu. Ze střední odborné školy bylo 21 respondentů a střední škola nábytkářská a obchodní mi poskytla 32 vyplněných dotazníků.

4.3 Metody výzkumu

Protože jsem chtěla získat výsledky, které by se daly alespoň částečně zobecnit a nechtěla jsem jít do hloubky daného tématu, ale čistě jen popsat situaci, zvolila jsem kvantitativní výzkum. Použila jsem nejvíce frekventovanou metodu k hromadnému získávání údajů, kterou je dotazník. Jak už název nasvědčuje, jde o způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Umožňuje získávání údajů o velkém počtu odpovídajících. Proto je dotazník považován za ekonomický výzkumný nástroj. Umožňuje získávat velké množství informací v krátké době. (Gavora, 2000)

V úvodu dotazníku popisují, čeho se týká, uvádím, že je anonymní, jsou zde také stručné instrukce k jeho vyplnění a poděkování. Dále jsou zde otázky, které zjišťují pohlaví, věk respondenta, na zaměření školy, kterou studuje, atd. Další část tvoří otázky, u kterých chci znát osobní odpověď (názor) respondenta.

V dotazníku, který je součástí přílohy, jsem použila jak své otázky, tak i některé, které jsem upravila, z dotazníku, jenž je k nahlédnutí v knížce od Aleny Vališové a kolektivu (1998). Většinou jsou v dotazníku otevřené otázky, protože jak jsem uvedla výše, chtěla jsem znát vlastní názor respondentů, o který mi ve výzkumu jde nejvíc. Dále jsou tam i možnosti vybrat jednu správnou odpověď. Vyplňování dotazníku trvá kolem deseti minut, což je odpovídající doba pro udržení zájmu dané skupiny respondentů.

4.4 Průběh výzkumu

Nejdříve jsem si vytipovala školy, na kterých bych chtěla provádět výzkum tak, aby měly různé zaměření studia. Poté jsem buď telefonicky, nebo osobně oslovila ředitele škol, zda by souhlasili, aby jejich studenti vyplnili dotazník. Po domluvě s nimi jsem požádala některého ochotného vyučujícího, který dotazníky zadal studentům ve své hodině. Tímto postupem jsem chtěla zajistit plnou návratnost dotazníků a také zodpovědné vyplnění dotazníků respondenty. Učitelům jsem řekla, že mi nejde o žádné sáhodlouhé vypisování jednotlivých otázek, ale o to, aby stručně a výstižně napsali, co je právě v danou chvíli k dané otázce napadne. Snažila jsem se také, aby byly dotazníky na každé škole vyplněny studenty jiného ročníku, abych měla alespoň částečné srovnání jejich pohledu na věc. Uvědomuji si, že výsledky dotazníků, které nejsou vyplněny všemi čtyřmi ročníky ze všech čtyř škol, mohou být zkreslené a pouze orientační. Jak jsem však již uvedla, nechci jít do hloubky problému, ale jen popsat danou situaci. Proto je pro můj výzkum tento počet respondentů dostačující.

Rozdala jsem celkově sto dotazníků a sto se mi jich také vrátilo. Tím dokládám, že distribuce za pomoci učitelů byla efektivní. K vyhodnocení se dá použít 95 dotazníků a zbývajících pět jsem vyřadila, protože respondenti neuvedli některý z údajů, podle nichž jsem je třídila. Z tohoto důvodu nebudu tyto dotazníky vyhodnocovat. Z každé školy mám jiný počet dotazníků a také jiný poměr mužů a žen, což může také vést k určitému zkreslení výsledků.

4.5 Zpracování údajů

Otázka č.1 Vysvětlete vlastními slovy pojem „autorita“.

Tabulka č. 1 Jak chápou dospívající pojem autorita

	ŽENY 15-16 LET	MUŽI 15-16 LET	ŽENY 17-20 LET	MUŽI 17-20 LET
RESPEKT	6	12	22	18
ÚCTA	1	1	5	3
JINÉ	0	4	7	7
NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	0	3	2	4
CELKEM	7	20	36	32

Z této tabulky vyplývá, že pojem autorita chápou jak muži, tak ženy velmi podobně. Dvě nejčastější odpovědi byly respekt a úcta. Ti, kteří odpověděli jinak, nejčastěji uváděli uznání, důležitost, vzor, vůdce, někdo, kdo je nadřazený. Pouze devět respondentů z 95 neodpovědělo na tuto otázku vůbec nebo uvedli, že neví.

Otázka č. 2 Co si představíte pod pojmem přirozená autorita?

Tabulka č. 2 Co je přirozená autorita

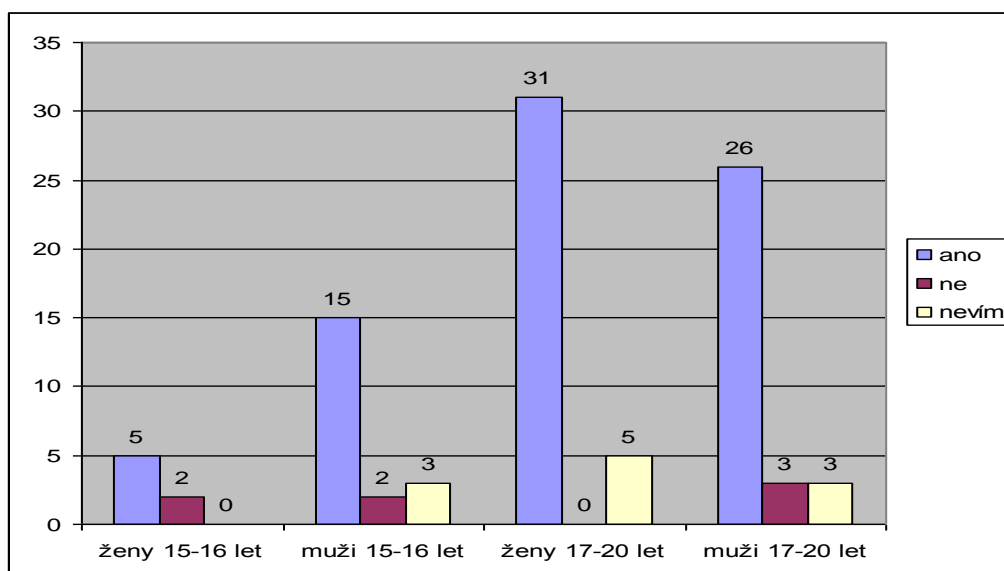
	ŽENY 15-16 LET	MUŽI 15-16 LET	ŽENY 17-20 LET	MUŽI 17-20 LET
PŘIROZENÝ RESPEKT	1	2	8	5
JE VROZENÁ	1	4	10	6
JINÉ	2	6	13	14
NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	3	8	5	7
CELKEM	7	20	36	32

Pojem přirozená autorita 37 respondentů popsalo jako přirozený respekt, úctu, uznání, jako něco, co má člověk už vrozené. Vyskytovaly se zde také odpovědi, že je to někdo nadřazený (např. rodiče, učitel). U této otázky byl také větší počet (23) respondentů, kteří na ni neodpověděli nebo napsali, že neví.

Na první dvě otázky všichni respondenti, a nezáleželo na pohlaví ani na věku, vesměs stejně nebo hodně podobně. Autoritu 58 dotázaných popsalo jako respekt a přirozenou autoritu tak, že ji má člověk v sobě.

Otázka č. 3 Je podle Vás důležité, aby měl člověk přirozenou autoritu?

Graf č. 4 Jak je podle dospívajících důležitá přirozená autorita

Na otázku, zda je důležité, aby měl člověk přirozenou autoritu, odpovědělo 77 dotázaných kladně. Pouze sedm respondentů odpovědělo, že to pro ně důležité není a jedenáct to neví. U této otázky opět nebyl téměř žádný rozdíl v odpovědích. Pro muže i ženy střední i pozdní adolescence je většinou důležité, aby člověk měl přirozenou autoritu.

Otázka č. 4 Koho vnímáte jako přirozenou autoritu?

Tabulka č. 3 Koho dospívající vnímají jako přirozenou autoritu

	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI

	15-16 LET	15-16 LET	17-20 LET	17-20 LET
RODIČE NEBO JEDNOHO Z NICH	6	10	27	13
UČITELE	3	5	11	5
STARŠÍ LIDI, PRARODIČE	0	5	4	5
JINÉ	1	5	4	11
NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	0	3	4	6

Na tuto otázku napsali respondenti většinou více možností. Celkem 56 dospívajících považuje za přirozenou autoritu své rodiče. U této otázky mne zajímalo jestli ženy budou více uvádět matky a muži své otce. Zjistila jsem, že takto odpovídali spíše respondenti, kteří měli 17-20 let. Konkrétně 9 žen přímo napsalo, že za přirozenou autoritu považují svoji matku a 3 svého otce, jedna uvedla svého bratra a 3 muži uvedli svého otce a jeden dědu.

Dále nejčastěji uváděli učitele. Většinou ti, kteří studují zdravotní školu, uvedli např.: vrchní sestru nebo učitele, kteří je mají na praxi; studenti střední nábytkářské školy považují za přirozené autority své mistry. Třetí nejčastější odpovědi byli prarodiče nebo starší lidé. Do kolonky jiné jsem zařadila odpovědi jako státní orgány, přátele, zkušenější lidi. Někdo uvedl, že za přirozenou autoritu nepovažuje nikoho, nebo naopak všechny.

13 respondentů odpověď neuvadlo nebo napsalo, že neví, z toho jich nejvíc bylo mezi muži ve věku 17-20 let a ženami téhož věku.

Otázka č. 5 Od koho si necháte poradit (popřípadě se řídíte jeho radami, když sami nevíte co dělat)?

Tabulka č. 4 Od koho si dospívající nechávají nejčastěji poradit

	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI

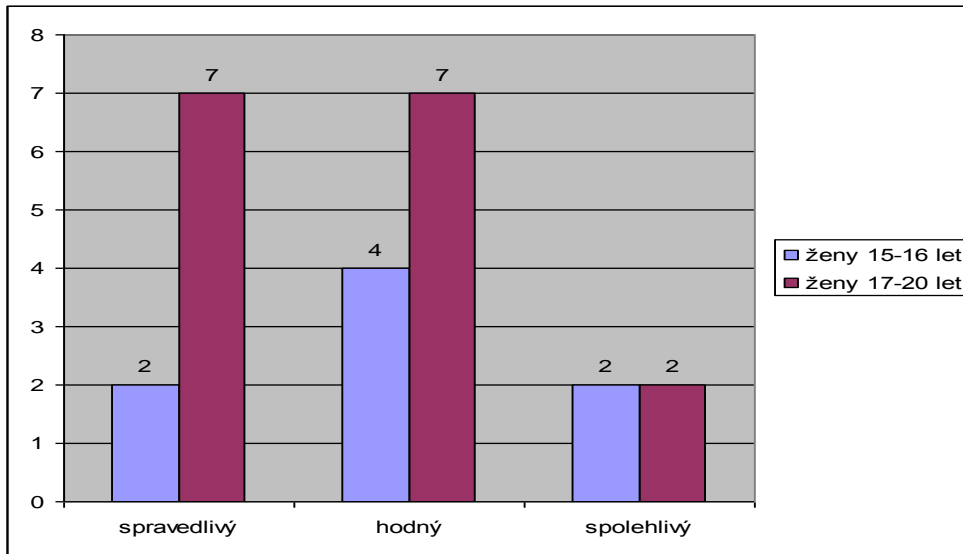
	15-16 LET	15-16 LET	17-20 LET	17-20 LET
RODIČE NEBO JEDEN Z NICH	5	10	27	24
PŘÁTELE	5	9	25	12
UČITELE	0	2	4	6
JINÉ	2	5	14	18
NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	0	2	2	0

Respondenti opět uváděli více lidí, od kterých si nechají poradit. 66 dotázaných uvedlo, že si nechá poradit od svých rodičů nebo od jednoho z nich. 51 respondentů uvedlo jako své „rádce“ přátele a 12 učitele. Do kolonky jiné jsem zařadila odpovědi, že si nechají poradit od internetu, „každého, kdo to myslí dobře“, od zkušenějšího a moudřejšího člověka, prarodičů, bratra, sestry nebo rodiny celkově apod. Objevila se zde i odpověď, že si nenechá poradit od nikoho.

Myslím si, že umístění rodičů na prvním místě obou tabulek, bez ohledu na to, zda odpovídal muž nebo žena, dokazuje, že v tomto období jsou rodiče pro dospívající vzorem a oporou.

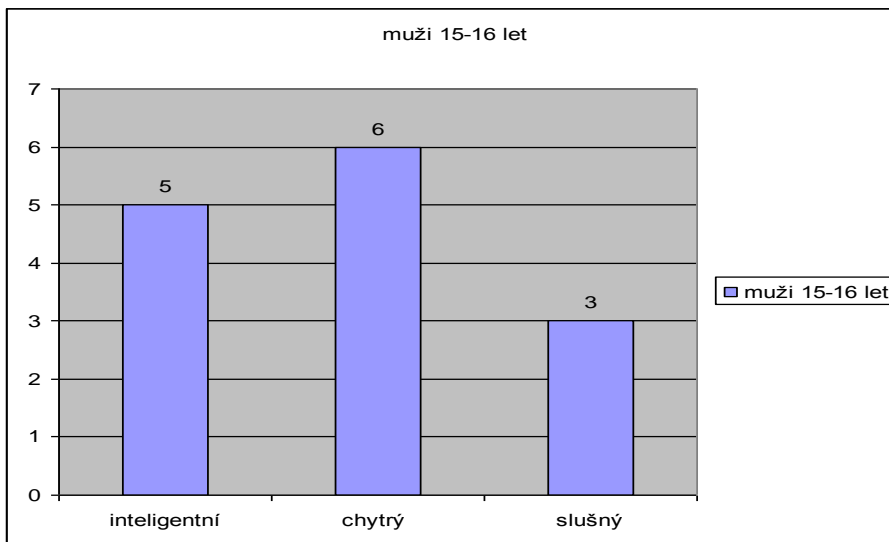
Otázka č. 6 Pokuste se napsat tři vlastnosti, jež by podle Vás měl mít člověk, který má přirozenou autoritu.

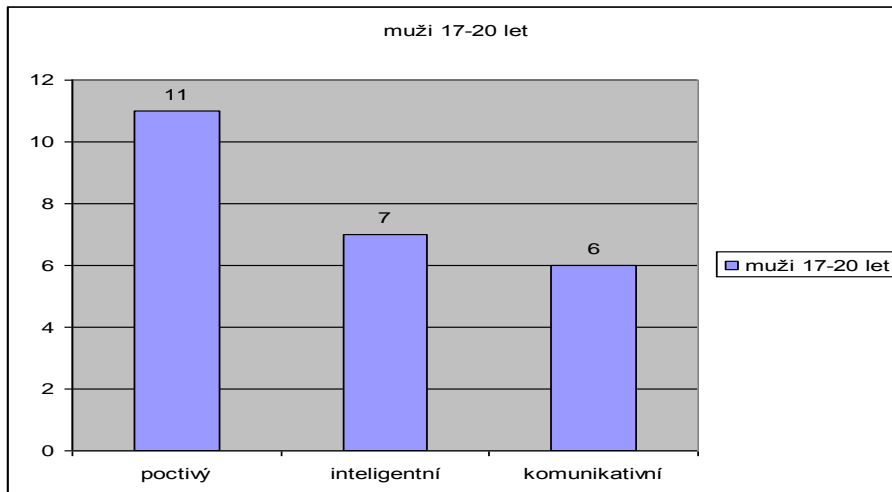
Graf č. 5a Kladné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle žen

Obě skupiny žen shodně napsaly, že člověk s přirozenou autoritou by měl být hlavně spravedlivý, hodný a spolehlivý. Další důležité vlastnosti, které byly nejčastěji uváděny, jsou: rozhodný, cílevědomý, chápavý, sebevědomý, přesvědčivý apod. Tři dotázané ze 43 neodpověděly vůbec.

Graf č. 5b Kladné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle mužů

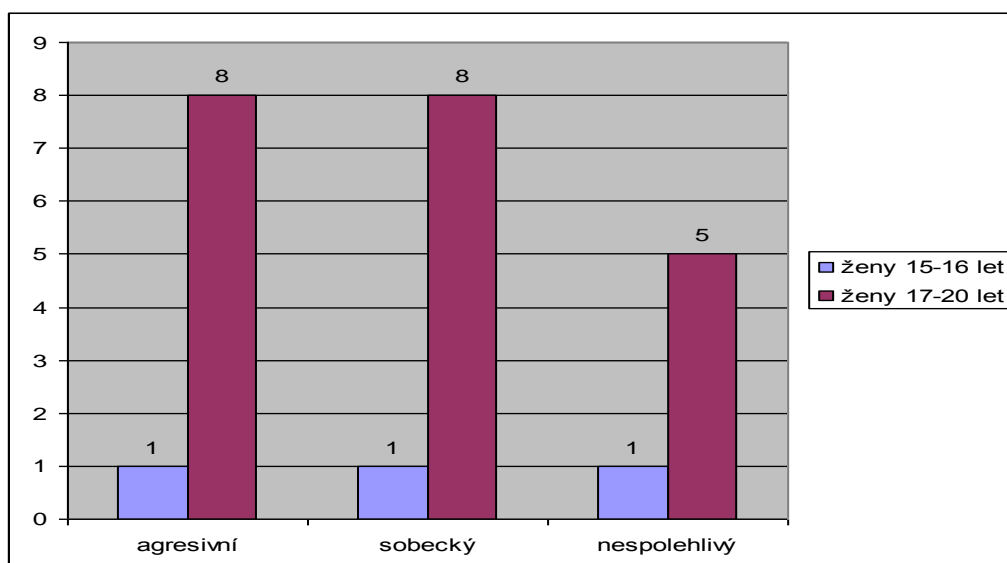

Muži shodně napsali jen jednu vlastnost a v dalších vlastnostech se odlišovali. Tato skutečnost může být dána tím, že jsou v odlišných fázích vývoje. Z 20 respondentů, kteří jsou podle věku zařazováni do období střední adolescence, jich 6 napsalo, že takový člověk by měl být chytrý, 5 inteligentní a 3 slušný.

Z 32 mužů ve věku pozdní adolescence jich 11 napsalo, že člověk by měl být pocitivý, 7 inteligentní a 6 komunikativní. Často se objevovalo také, že by měl být pravdomluvný, rozhodný. Z celkových 52 mužů jich 8 neodpovědělo a 2 neví.

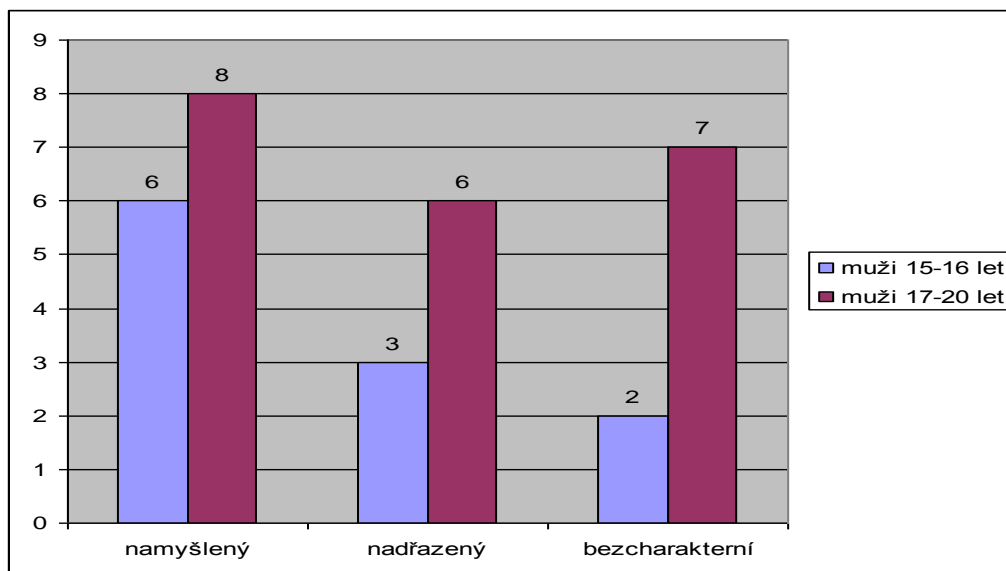
Otázka č. 7 Pokuste se napsat tři vlastnosti, které by podle Vás člověk s přirozenou autoritou rozhodně mít neměl.

Graf č. 6a Záporné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle žen

Ze 43 žen neodpověděly 3. Zbylé se shodly na tom, že člověk s přirozenou autoritou by neměl být agresivní, sobecký a nespolehlivý. Dále nadřazený, namyšlený, lhostejný, nespravedlivý.

Graf č. 6b Záporné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle mužů

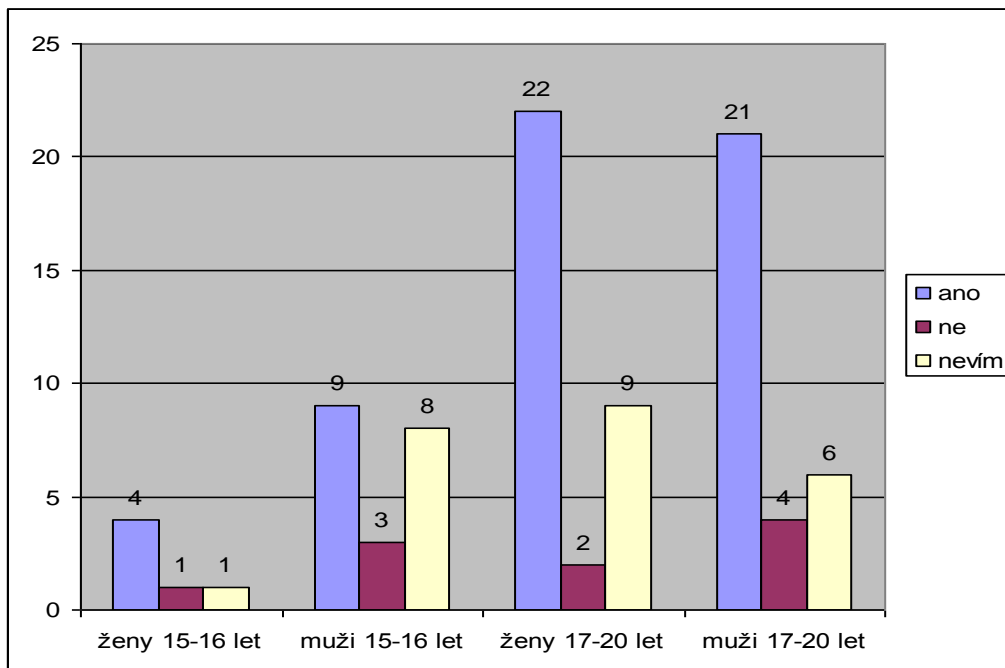

Muži uvedli, že ten, kdo má přirozenou autoritu, by neměl být namyšlený, nadřazený, bezcharakterní. Tentokrát se na tom shodly obě skupiny dotazovaných. Dále by neměl být hloupý, ulhaný, agresivní, sobecký. Z 32 respondentů ve věku 17-20 let neodpovědělo 6 a z 20 ve věku 15-16 let jich neodpovědělo 7. Jeden napsal, že neví, jaké vlastnosti by takový člověk neměl mít.

U otázek 6 a 7 se ukázalo, že dospívající muži a ženy očekávají od člověka s přirozenou autoritou jiné vlastnosti.

Otázka č. 8 Přesvědčí Vás o tom, že jsou přirozenou autoritou, svým jednáním?

Graf č. 7 Přirozená autorita a jednání člověka

56 respondentů přesvědčí o tom, že je někdo přirozenou autoritou, jeho jednání. Dalších 10 respondentů jednání člověka o jeho přirozené autoritě nepřesvědčí a 24 to neví. 4 na tuto otázku neodpověděli vůbec. Z toho byly 3 ženy a 1 muž ve věku 17-20 let. Jedna studentka napsala vlastní odpověď, která zní: „Kdokoli, kdo má přirozenou autoritu, nemusí odpovídat ideálům přirozené autority.“

Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že jednání člověka nebo lidí celkově je pro většinu dospívajících důležité k tomu, aby uznali člověka jako přirozenou autoritu. Zajímalo mne také, jaké chování to přesně je. Proto jsem jim položila následující upřesňující otázku.

Otázka č. 9 Jaké chování člověka Vás vede k uznání jeho přirozené autority?

Tabulka č. 5a Jaké chování člověka vede dospívající muže k uznání jeho přirozené autority

	MUŽI 15-16 LET	MUŽI 17-20 LET
SLUŠNÉ CHOVÁNÍ	3	8
INTELIGENTNÍ CHOVÁNÍ	1	4
SEBEJISTÉ CHOVÁNÍ	1	3

NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	10	6

Do tabulky jsem napsala tři nejčastější odpovědi, na kterých se shodli respondenti mužského pohlaví. Od člověka, který je pro ně přirozenou autoritou, očekávají hlavně slušné, inteligentní a sebejisté chování. Dále by se takový člověk měl chovat vstřícně, seriózně, obětavě, upřímně, spolehlivě apod. Celkem 16 respondentů napsalo buď, že neví, jaké chování je vede k uznání přirozené autority člověka, nebo neodpovědělo vůbec.

Tabulka č. 5b Jaké chování člověka vede dospívající ženy k uznání jeho přirozené autority

	ŽENY 15-16 LET	ŽENY 17-20 LET
UPŘÍMNÉ JEDNÁNÍ	1	9
PŘÁTELSKÉ CHOVÁNÍ	0	4
SPRAVEDLIVÉ JEDNÁNÍ	1	3
NEODPOVĚDĚLY NEBO NEVÍ	2	11

Žen ve věku 15-16 let bylo pouze 7 a ve věku 17-20 let 36. Z toho důvodu bylo těžké najít několik shodných odpovědí.

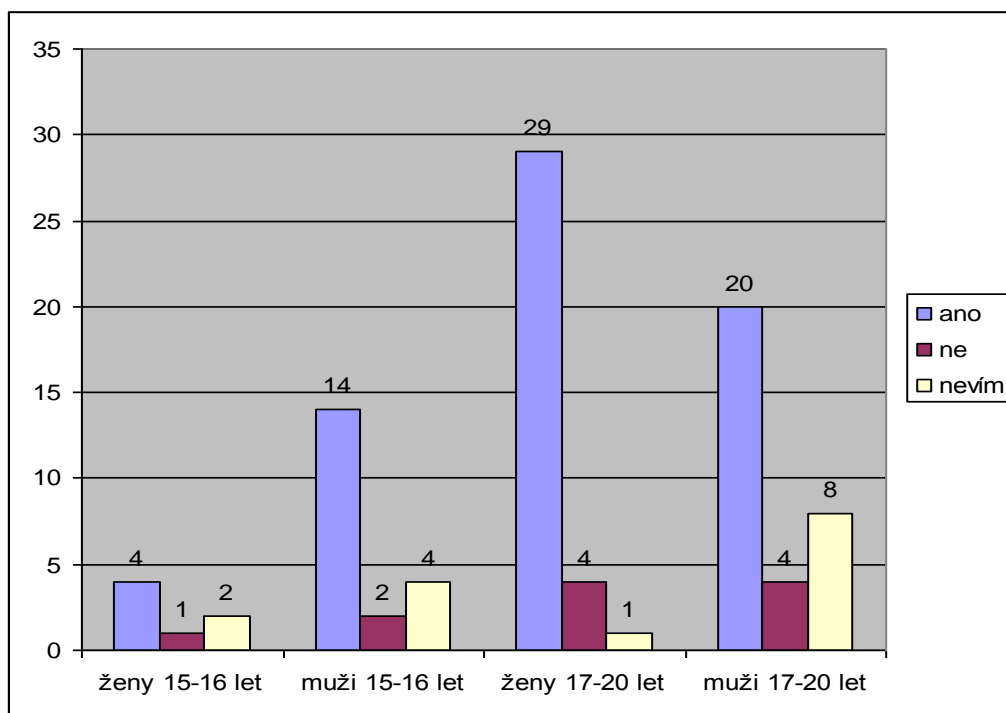
Upřímné jednání upřednostňují obě skupiny žen. Přátelské jednání upřednostnily spíše starší studentky (17-20 let) a spravedlivé jednání obě skupiny.

Otázka č. 10 Kolik lidí byste přibližně označili slovem přirozená autorita?

Na tuto otázku odpovídali studenti velmi různě od nikoho do nekonečného počtu. A nenašla jsem zde ani žádnou souvislost mezi pohlavím, věkem nebo školou, kterou navštěvují. Proto ji nevyhodnocuji žádným grafem ani tabulkou.

Otázka č. 11 Může pro Vás být člověk, který je přirozenou autoritou vzorem, pro Vaše chování (jednání)?

Graf č. 8 Chování přirozené autority jako vzor pro chování dospívajících

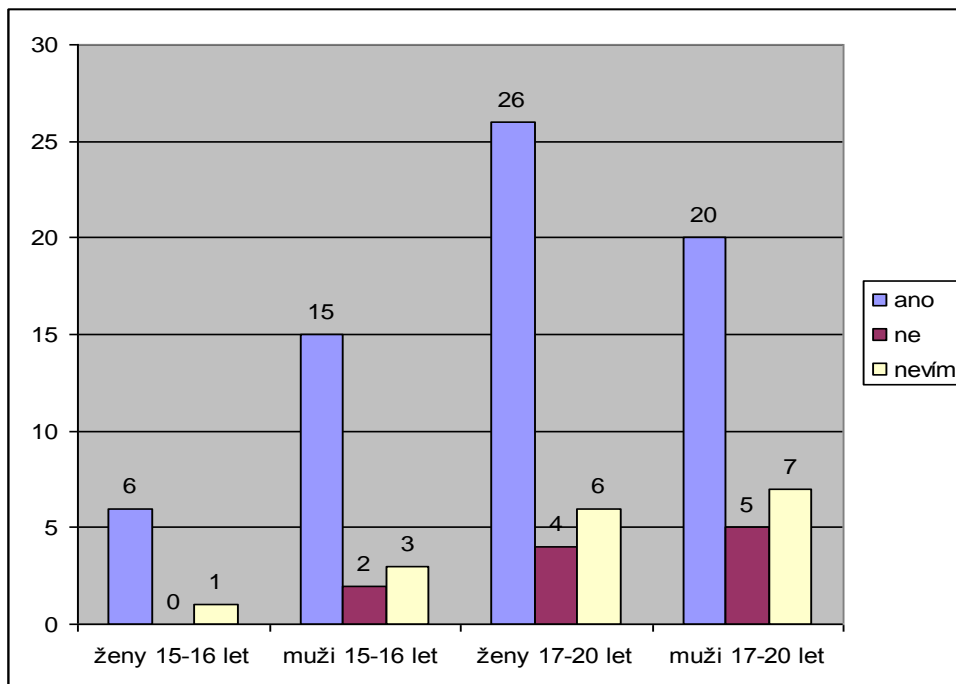

Všechny skupiny dotazovaných volily většinou odpověď ano. Dalo by se předpokládat, že 67 respondentů by se mohlo chovat stejně nebo podobně jako ten, koho považují za přirozenou autoritu, což jsou pro většinu z nich rodiče, jak vyplývá z odpovědí na otázku číslo 3.

11 studentů odpovědělo na tuto otázku záporně a 15 jich zvolilo variantu nevím. Jedna žena (15-16 let) napsala vlastní odpověď: „Záleží na situaci“ a jedna neodpověděla vůbec.

Otázka č. 12 Chtěli byste být také přirozenou autoritou? (např.: ve škole, pro své děti, v práci...)

Graf č. 9 Chtěli by dospívající být jednou přirozenými autoritami

Přirozenou autoritou by chtělo být 67 dotazovaných. Opět zde nevidím žádný velký rozdíl v tom, zda odpovídaly ženy ve věku 15 nebo 18 let, a stejně tak rozdíl u odpovědí mužů. Pouze 11 z 95 respondentů by se přirozenou autoritou stát nechtělo a 17 neví, zda by se jí chtěli stát.

Pokud studenti na tuto otázku odpověděli kladně, v následující otázce měli napsat, jak by si ji získali. Nejčastější odpověď byla, že by si ji získali chováním (slušným, férovým, dobromyslným chováním). Další odpovědi byly: sebejistým vystupováním, vzděláním, zamyšlením se nad sebou. Jeden respondent odpověděl, že by si ji získal penězi.

Z celkových 67, kteří odpověděli v předchozí otázce kladně, jich 11 neodpovědělo vůbec a 5 netuší nebo neví, jak by si ji získali.

Otázka č. 14 V jakých profesích byste Vy osobně chtěli mít přirozené autority?

Tabulka č. 6 V jakých profesích by dospívající chtěli mít přirozené autority

VEDOUcí FUNKCE	25
POMÁHAJÍCÍ PROFESE, POLICISTÉ, VOJÁCI, HASIČI	30
BUDOUCÍ POVOLÁNÍ	8

JINÉ	9
NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	23

V otázce jsem nerozdělovala respondenty na muže a ženy ani podle věku, protože odpovědi byly téměř shodné u všech. Uváděli většinou několik profesí, nejvíce se objevovaly pomáhající povolání (lékaři, sestry, záchranáři), hasiči, policisté, dále manažeři, ředitelé, prezident a také povolání, která budou dotazovaní v budoucnosti vykonávat. Mezi jiné profese jsem zařadila učitele nebo zaměstnání v nábytkářské výrobě. Tuto profesi psali většinou studenti střední školy nábytkářské.

Otázka č. 15 V jakých rolích byste Vy osobně chtěli mít přirozené autority?

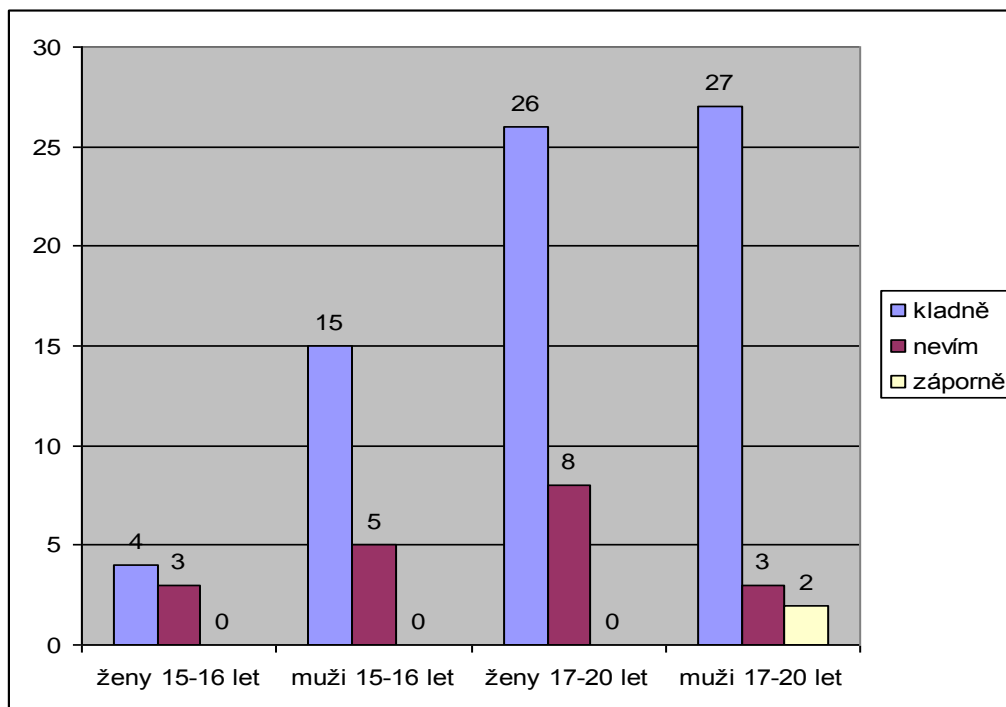
Tabulka č. 7 V jakých rolích by dospívající chtěli mít přirozené autority

	ŽENY 15-16 LET	MUŽI 15-16 LET	ŽENY 17-20 LET	MUŽI 17-20 LET
RODIČE NEBO JEDEN Z NICH	6	8	31	19
SOUROZENCI	1	1	11	5
PRACOVNÍK	1	3	14	12
NEODPOVĚDĚLI NEBO NEVÍ	0	6	1	4

64 respondentů napsalo, že by chtěli mít přirozené autority v rolích rodičů. Ženy, bez ohledu na věk, by je chtěly mít v rolích matek. Tato odpověď může vyjadřovat jejich přání stát se právě takovou matkou. Muži zase psali roli otce, což může vyjadřovat totéž. Další častá odpověď byla bratr nebo sestra. A třetí nejčastější odpověď byla pracovník (celkem 30 odpovědí). To může zase vyjadřovat přání mít takového člověka v budoucím povolání. Nejvíce nerozhodní jsou muži, protože celkem 10 jich neodpovědělo nebo napsali, že neví. Žena byla taková jen jedna.

Otázka č. 16 Jak vnímáte přirozenou autoritu?

Graf č. 10 Jak dospívající vnímají přirozenou autoritu

Většina (konkrétně 72) dotazovaných odpověděla, že přirozenou autoritu vnímá kladně. Opět bez velkého rozdílu mezi pohlavím nebo věkem. 19 odpovědělo, že neví, a 2 muži ji vnímají záporně. Dvě ženy neodpověděly vůbec.

Otázka č.17 Popište pěti větami, jak se chová člověk, kterého Vy osobně považujete za přirozenou autoritu.

Otázkou jsem se chtěla dozvědět, jestli chování daného člověka popíše stejně, jako popsali chování nebo vlastnosti přirozené autority v předchozích otázkách. Z celkových 95 respondentů jich 43 neodpovědělo a 4 napsali, že neví. Popis člověka, kterého zbylých 48 dotazovaných považuje za přirozenou autoritu, souhlasí s odpověďmi, které uvedli v předchozích otázkách. Ne všichni, kteří odpověděli na otázku, napsali pět vět, a někteří psali pouze hesla nebo odrážky. Respondenty nerozlišuji podle pohlaví ani podle věku, protože v odpovědích nebyly zásadní rozdíly v obsahu sdělení.

Příklady několika popisů chování osob, které respondenti považují za přirozené autority:

1) „Víš co chce, jde za svým snem. Má své názory, nenechá se hned ovlivnit okolím. Je tolerantní, chyby hned netrestá vážně, snaží se je vyřešit. Pokud s někým mluví, udržuje oční kontakt, nejedná odmítavě. Je upřímný, chápavý.“

2) „Je to moje matka - chová se ke všem spravedlivě, k nikomu ne nadřazeně, snaží se s každým vycházet dobře, hádky neřeší agresivitou.“

3) „Snaží se mi pomoci, Myslí to se mnou dobře, i když třeba mi to v tu chvíli nepříjde. Má mě rád a dává mi to najevo.“

4) „Když to vztáhnu na jednoho člověka, tak se chová chladně, je až příliš odměřený, z toho vyplývá jeho autorita. Bohužel zde to hraničí spíše až se strachem se vyjádřit, protože tato osoba svým chladným chováním druhé ponižuje. Na tomto konkrétním příkladu to vnímám negativně.“

4.6 Závěr výzkumu

V závěru výzkumu shrnu podle mého názoru nejdůležitější poznatky naplňující cíl výzkumu a uvedu pouze odpovědi, které byly nejčastější a jsou z mého pohledu nejdůležitější. Odpovím zároveň i na dílčí cíle.

Tabulka č. 8 Nejčastější odpovědi

OTÁZKA	NEJČASTĚJŠÍ ODPOVĚĎ	POČET ODPOVĚDÍ	
Koho vnímáte jako přirozenou autoritu?	RODIČE (NEBO JEDNOHO Z NICH) UČITELE	56	
Jaké chování člověka Vás vede uznání jeho přirozené autority?	SLUŠNÉ CHOVÁNÍ	muži	11
	UPŘÍMNÉ JEDNÁNÍ	ženy	10
Jaké tři nejdůležitější vlastnosti by měl mít člověk s přirozenou autoritou?	1.HODNÝ	ženy	11
	2.SPRAVEDLIVÝ		9
	3. SPOLEHLIVÝ		4

	1. CHYTRÝ	muži 15- 16 let	6
	2. INTELIGENTNÍ		5
3. SLUŠNÝ	3		
	1. POCTIVÝ	muži 17- 20 let	11
	2. INTELIGENTNÍ		7
	3. KOMUNIKATIVNÍ		6

Ze závěrečné tabulky nejčastějších odpovědí na otázky týkající se člověka s přirozenou autoritou, jeho chování a vlastností, které by podle respondentů měl mít, vyplývá, že pro 56 dotazovaných dospívajících jsou přirozenou autoritou jejich rodiče, nebo alespoň jeden z nich. To dokazuje, že i když se většinou v tomto období vyskytují ve větší míře konflikty mezi dospívajícími jedinci a jejich rodiči, jsou právě rodiče ti, ke kterým jejich potomci „vzhlíží“ a spoléhají na ně. Učitele považuje za přirozenou autoritu 24 respondentů.

Od člověka, který je přirozenou autoritou, očekávají muži slušné chování a ženy upřímné jednání. Názory na to, jaké vlastnosti by měl mít člověk s přirozenou autoritou, se lišily jak u mužů a žen, tak i u mužů patřících věkově do střední a pozdní adolescence. Z celkem 43 žen jich 11 očekává, že bude hodný, 9 spravedlivý a 4 spolehlivý. Z 20 mužů ve střední adolescenci by 6 chtělo, aby takový člověk byl chytrý, 5 inteligentní a 3 slušný. A z 32 mužů ve věku 17-20 let jich 11 očekává, že bude poctivý, 7 inteligentní a 6 komunikativní.

Dnešní dospívající muži i ženy uznávají jako přirozenou autoritu většinou své rodiče a učitele. Muži od takové autority očekávají, že se bude chovat slušně, ženy preferují upřímnost..

Patnáctiletí muži očekávají, že člověk, který je pro ně přirozenou autoritou, bude chytrý, inteligentní a slušný. Sedmnáctiletí chtějí, aby byl poctivý, inteligentní a komunikativní. Oproti tomu ženy bez ohledu na věk upřednostňují vlastnosti jako spolehlivost, spravedlnost a laskavost.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala obdobím dospívání a změnami, které v této době probíhají. Zaměřila jsem se spíše na změny, které jedinec prožívá ve vztahu ke své osobě, ale i k rodičům, sourozencům, vrstevníkům. Každý jedinec se s tímto obdobím vyrovnává jinak. Mezi dospívajícími a autoritami vznikají také četné konflikty. Adolescent si chce prosadit své vlastní názory a postoje k dané skutečnosti a mnohdy neodhadne správný čas nebo způsob, jak to dospělým sdělit, a dospělá autorita si zase nechce připustit, že by i nedospělý člověk mohl mít svůj názor nebo pohled na věc. Tím, že jedinec musí zvládnout a přijmout v období dospívání mnoho nových rolí a změn, přibývají mu také nové povinnosti, je na něj kladen velký tlak, který musí nějakým způsobem zvládnout. Proto někteří dospívající experimentují a zkoušejí, jaký způsob jim bude vyhovovat, někteří se zase snaží těmto povinnostem vyhnout, což se dospělým mnohdy nelíbí. A možná z toho důvodu také říkávají o mladých lidech, že nemají k nikomu úctu a ničeho si neváží. Z výzkumu však vyplývá, že rodiče a učitelé jsou těmi, kteří v nemalé míře mladé lidi ovlivňují. A i když to tak mnohdy nevypadá, jsou pro dospívajícího člověka velmi důležití. Od přirozené autority očekávají muži slušné chování a ženy upřímnost. Důležitou roli pro patnáctileté muže hraje, jestli je člověk slušný, chytrý a inteligentní. Sedmnáctiletí muži ocení poctivost, inteligenci a umění komunikovat s lidmi. Ženy jsou v názoru na to, jaké by měl mít vlastnosti člověk s přirozenou autoritou jednotnější. Upřednostňují spolehlivost, spravedlnost a laskavost.

Podstatné je, aby dospělí, kteří si myslí, že je mladí lidé ignorují nebo neberou vážně, zapátrali ve vlastní paměti, vzpomněli na své mládí a snažili se pochopit jejich chování. Myslím, že kdyby byli k sobě upřímní, určitě by se v mnohých dnešních tolik odsuzovaných mladých lidech našli.

Každopádně se domnívám, že úcta k rodičům a respekt k učitelům zcela nevymizel ani v dnešní době. Jen je potřeba, aby byli lidé k mládí shovívaví a trpěliví.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- JAKABČIC, I. *Základy vývinové psychologie*. IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3.
- KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: SPN, 1986.
- KRAUS, B. a kol. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.
- KRÁLÍKOVÁ, M., SINGEROVÁ-NEČESANÁ, J. *Rodina a škola ve výchovné spolupráci*. Praha: SPN, 1985.
- KURIC, J. a kol. *Vývojová psychologie*. Praha: SPN, 1963.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: GRADA, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- ORVIN, G. H. *Dospívání – kniha pro rodiče*. Praha: GRADA, 2001. ISBN 80-247-0124-3.
- SALADINE-GRIZIVATZ, C. *Rodičovská autorita*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-676-4.
- TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN, 1987.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- VALÍŠOVÁ, A. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Praha: GRADA, 2008. ISBN 978-80-247-2282-5.
- VALÍŠOVÁ, A., ŠUBRT, R. *Jak získat a neztratit autoritu aneb proč má maminka vždycky pravdu*. Praha: Nakladatelství ISV, 2004. ISBN 80-86642-29-1.

VALIŠOVÁ, A. *Autorita jako pedagogický problém*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-624-4.

AŠENBRENEROVÁ, I. Puberty se obávat nemusíte. *Mladá žena* [online]. 2008. Dostupný z WWW: < <http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php?id=380757>>.

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka č. 1 Jak chápou dospívající pojem autorita.....</i>	<i>36</i>
<i>Tabulka č. 2 Co je přirozená autorita.....</i>	<i>36</i>
<i>Tabulka č. 3 Koho dospívající vnímají jako přirozenou autoritu.....</i>	<i>37</i>
<i>Tabulka č. 4 Od koho si dospívající nechávají nejčastěji poradit.....</i>	<i>38</i>
<i>Tabulka č. 5a Jaké ch. člověka vede dospívající muže k uznání jeho přirozené autority..</i>	<i>43</i>
<i>Tabulka č. 5b Jaké ch. člověka vede dospívající ženy k uznání jeho přirozené autority...</i>	<i>44</i>
<i>Tabulka č. 6 V jakých profesích by dospívající chtěli mít přirozené autority.....</i>	<i>46</i>
<i>Tabulka č. 7 V jakých rolích by dospívající chtěli mít přirozené autority.....</i>	<i>47</i>
<i>Tabulka č. 8 Nejčastější odpovědi.....</i>	<i>49</i>

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf č. 1 Poměr mužů a žen ve střední adolescenci.....</i>	<i>33</i>
<i>Graf č. 2 Poměr mužů a žen v pozdní adolescenci.....</i>	<i>33</i>
<i>Graf č. 3 Počet respondentů z jednotlivých škol.....</i>	<i>34</i>
<i>Graf č. 4 Jak je podle dospívajících důležitá přirozená autorita.....</i>	<i>37</i>
<i>Graf č. 5a Kladné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle žen.....</i>	<i>40</i>
<i>Graf č. 5b Kladné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle mužů.....</i>	<i>40</i>
<i>Graf č. 6a Záporné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle žen.....</i>	<i>41</i>
<i>Graf č. 6b Záporné vlastnosti člověka s přirozenou autoritou podle mužů.....</i>	<i>42</i>
<i>Graf č. 7 Přirozená autorita a jednání člověka.....</i>	<i>43</i>
<i>Graf č. 8 Chování přirozené autority jako vzor pro chování dospívajících.....</i>	<i>45</i>
<i>Graf č. 9 Chtěli by dospívající být jednou přirozenými autoritami.....</i>	<i>46</i>
<i>Graf č. 10 Jak dospívající vnímají přirozenou autoritu.....</i>	<i>48</i>

SEZNAM PŘÍLOH

Dotazník.....	57

PŘÍLOHA P I:**Dotazník**

Jmenuji se Marie Ponížilová, jsem studentkou 3. ročníku Sociální pedagogiky UTB ve Zlíně a chci Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká toho, jak by **podle Vás měla vypadat přirozená autorita**. Dotazník je anonymní a údaje, které v něm uvedete, budou sloužit ke zpracování mé bakalářské práce.

Prosím o pečlivé vyplnění tohoto dotazníku a předem děkuji za Vaše odpovědi.

Instrukce k vyplnění dotazníku: u otázek, kde je na výběr několik možností, zakroužkujte vždy jen jednu odpověď. U ostatních otázek odpovídejte, pokud možno, stručně a výstižně.

Pohlaví: žena - muž

Věk:

Zaměření školy, kterou studujete: a) humanitní

b) technické

c) všeobecné

d) ekonomické

e) jiné.....

Ročník střední školy, kterou navštěvujete:

Bydlíte: a) ve městě

b) na vesnici

Máte sourozence?

a) ANO Kolik?.....

b) NE

Žijete v domácnosti: a) společně s rodiči a prarodiči

b) s rodiči

c) s jedním rodičem

- d) s jedním nevlastním rodičem
- e) s nevlastními rodiči
- f) jiné.....

1) Vysvětlete vlastními slovy pojem „autorita“.

2) Co si představíte pod pojmem přirozená autorita?

3) Je podle Vás důležité, aby měl člověk přirozenou autoritu?

ANO – NE – NEVÍM

4) Koho vnímáte jako přirozenou autoritu?

5) Od koho si necháte poradit (popřípadě se řídíte jeho radami, když sami nevíte co dělat)?

6) Pokuste se napsat tři vlastnosti, které by, podle Vás, měl mít člověk, který má přirozenou autoritu (seřadte je od nejdůležitější po nejméně důležitou).

- 1.
- 2.
- 3.

7) Pokuste se napsat tři vlastnosti, které by, podle Vás, člověk s přirozenou autoritou rozhodně mít neměl (seřad'te je od nejvíce důležité po nejméně důležitou).

1.

2.

3.

8) Přesvědčí Vás o tom, že jsou přirozenou autoritou svým jednáním?

ANO – NE - NEVÍM

9) Jaké chování člověka Vás vede k uznání jeho přirozené autority?

10) Kolik lidí byste označili slovem přirozená autorita, přibližně?

11) Může pro Vás být člověk, který je přirozenou autoritou vzorem pro Vaše chování (jednání)?

ANO – NE – NEVÍM

12) Chtěli byste být také přirozenou autoritou? (např.: ve škole, pro své děti, v práci....)

ANO – NE - NEVÍM

13) Pokud ano, jak byste si ji získali?

14) V jakých profesích byste Vy osobně chtěli mít přirozené authority? (*profese-tím myslím zaměstnání*)

15) V jakých rolích byste Vy osobně chtěli mít přirozené authority? (*role-např. bratr, matka, žák, pracovník*)

16) Jak vnímáte přirozenou autoritu? KLADNĚ – NEVÍM – ZÁPORNĚ

17) Popište pěti větami, jak se chová člověk, kterého Vy osobně považujete za přirozenou autoritu.

